Η Σοσιαλδημοκρατική Ψευδαίσθηση

Immanuel Wallerstein

Η σοσιαλδημοκρατία βρέθηκε στο απόγειό της την περίοδο από το 1945 μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του ’60. Σ’ αυτήν τη χρονική περίοδο, αντιπροσώπευσε μια ιδεολογία και ένα κίνημα που είχε να κάνει με τη χρήση των πόρων του κράτους, εξασφαλίζοντας την αναδιανομή τους στην πλειοψηφία του πληθυσμού με συγκεκριμένους τρόπους: διεύρυνση των παροχών εκπαίδευσης και υγείας, εξασφάλιση των επιπέδων εισοδήματος εφ’ όρου ζωής με την εφαρμογή προγραμμάτων που καλύπτουν τις ανάγκες ατόμων μη «μισθοδοτούμενων», όπως τα παιδιά και οι νέοι, προγράμματα για μείωση της ανεργίας. Η σοσιαλδημοκρατία υποσχέθηκε ένα ακόμα καλύτερο μέλλον για τις μελλοντικές γενιές, ένα μόνιμα αυξανόμενο επίπεδο του εθνικού και οικογενειακού εισοδήματος. Έτσι είχαμε το λεγόμενο κράτος πρόνοιας. Η ιδεολογία της σοσιαλδημοκρατίας αντανακλούσε την άποψη ότι ο καπιταλισμός θα μπορούσε να «μεταρρυθμιστεί» και να αποκτήσει ένα πιο ανθρώπινο πρόσωπο.

Οι σοσιαλδημοκράτες ήταν πιο ισχυροί στη Δυτική Ευρώπη, τη Μεγάλη Βρετανία, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία, τον Καναδά και τις Ηνωμένες Πολιτείες (όπου καλούνταν New Deal Δημοκράτες) – εν συντομία, στις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες του παγκόσμιου συστήματος, εκείνες που αποτελούσαν τον λεγόμενο πανευρωπαϊκό κόσμο. Ήταν τόσο επιτυχημένοι, που ακόμα και οι δεξιοί αντίπαλοί τους ενέκριναν την έννοια του κράτους πρόνοιας, προσπαθώντας απλώς να μειώσουν το κόστος και το εύρος του. Στον υπόλοιπο κόσμο, τα κράτη προσπάθησαν να ακολουθήσουν αυτήν τη νέα μόδα με προγράμματα εθνικής «ανάπτυξης».

Η σοσιαλδημοκρατία ήταν ένα πολύ πετυχημένο πρόγραμμα στην διάρκεια αυτής της περιόδου. Υποστηρίχθηκε από δύο δεδομένα

της εποχής: την απίστευτη διόγκωση της παγκόσμιας οικονομίας, που δημιούργησε τους πόρους ώστε να είναι δυνατή η αναδιανομή, και την ηγεμονία των Ηνωμένων Πολιτειών στο παγκόσμιο σύστημα, που εξασφάλιζε τη σταθερότητά του και ειδικά την απουσία διευρυμένης βίας μέσα σ' αυτήν τη ζώνη ευημερίας.

Αυτή η ρόδινη εικόνα δεν κράτησε για πολύ. Τα δύο δεδομένα έπαψαν να υφίστανται. Η παγκόσμια οικονομία σταμάτησε να αναπτύσσεται και εισήλθε σε στασιμότητα, στην οποία ακόμα ζούμε, και οι Ηνωμένες Πολιτείες άρχισαν να εξασθενούν ως ηγεμονική δύναμη. Και τα δύο νέα δεδομένα επιταχύνθηκαν σημαντικά στον 21 αιώνα.

Η νέα εποχή που ξεκίνησε τη δεκαετία του '70 είδε το τέλος της παγκόσμιας κεντρώας συναίνεσης πάνω στις αρχές του κράτους πρόνοιας και της κρατικοδίαιτης «ανάπτυξης». Αντικαταστάθηκε από μια νέα, πιο δεξιόστροφη ιδεολογία, που ονομάστηκε νεοφιλελευθερισμός, και κήρυσσε τις αξίες της εξάρτησης από τις αγορές και όχι από τις κυβερνήσεις. Το πρόγραμμα αυτό βασίστηκε στην υποτιθέμενη νέα πραγματικότητα της «παγκοσμιοποίησης» στην οποία «δεν υπήρχε εναλλακτικός δρόμος».

Η εφαρμογή νεοφιλελεύθερων προγραμμάτων έμοιαζε να διατηρεί αυξανόμενα επίπεδα ανάπτυξης στις αγορές, αλλά την ίδια στιγμή οδήγησε σε αύξηση των παγκόσμιων επιπέδων χρέους, ανεργίας και μείωση των αληθινών αποδοχών για την πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού. Παρόλα αυτά, τα κόμματα που αποτέλεσαν τους στυλοβάτες των αριστερών σοσιαλδημοκρατικών προγραμμάτων μετακινήθηκαν σταθερά προς τα δεξιά, είτε αποφεύγοντας είτε υποβαθμίζοντας το ρόλο του κράτους πρόνοιας, αποδεχόμενα ότι ο ρόλος των ρεφορμιστικών κυβερνήσεων πρέπει να περιοριστεί σημαντικά.

Καθόσον τα αρνητικά αποτελέσματα στην πλειοψηφία των πληθυσμών έγιναν αισθητά ακόμα και μέσα στον αναπτυγμένο πανευρωπαϊκό κόσμο, στον υπόλοιπο κόσμο ήταν ακόμα πιο οξεία. Τι θα έπρεπε να κάνουν οι κυβερνήσεις; Άρχισαν να εκμεταλλεύονται την

εξασθένιση των Ηνωμένων Πολιτειών (και κατ' επέκταση του πανευρωπαϊκού κόσμου) εστιάζοντας στη δική τους εθνική «ανάπτυξη». Χρησιμοποίησαν τους κρατικούς μηχανισμούς τους και το συνολικά χαμηλότερο κόστος παραγωγής, ώστε να γίνουν «αναδυόμενες» οικονομίες. Όσο πιο «αριστερή» ήταν η ρητορεία τους ακόμη και οι πολιτικές δεσμεύσεις τους, τόσο περισσότερο ήταν αποφασισμένοι για «ανάπτυξη».

Θα πετύχει αυτό το πρόγραμμα για τις αναδυόμενες οικονομίες, όπως πέτυχε για τον Πανευρωπαϊκό κόσμο την περίοδο μετά το 1945; Είναι περισσότερο από εμφανές ότι δεν μπορεί να πετύχει, παρά τους θαυμαστούς ρυθμούς «ανάπτυξης» μερικών από αυτές τις χώρες –όπως οι επονομαζόμενες BRICs (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα)– τα τελευταία πέντε με δέκα χρόνια. Γιατί υπάρχουν μερικές σημαντικές διαφορές μεταξύ της σημερινής κατάστασης του παγκόσμιου συστήματος και εκείνου την περίοδο μετά το 1945.

Πρώτον, τα επίπεδα κόστους παραγωγής, παρά τις προσπάθειες των νεοφιλελεύθερων να τα μειώσουν, είναι στην πραγματικότητα υψηλότερα απ' ό,τι την περίοδο μετά το 1945, και απειλούν τις πραγματικές δυνατότητες συγκέντρωσης κεφαλαίου. Αυτό κάνει τον καπιταλισμό ένα σύστημα λιγότερο ελκυστικό για τους καπιταλιστές, και οι πιο διορατικοί απ' αυτούς ψάχνουν για εναλλακτικούς τρόπους να εξασφαλίσουν τα προνόμιά τους.

Δεύτερον, η ικανότητα των αναδυόμενων οικονομιών να αυξάνουν σε μικρό χρονικό διάστημα τον πλούτο τους προκαλεί πιέσεις στη διαθεσιμότητα των πόρων που χρειάζονται για τις ανάγκες τους. Έτσι, εμφανίζεται ένας αυξανόμενος ανταγωνισμός για απόκτηση γης, νερού, τροφής και ενεργειακών πόρων, που οδηγεί όχι μόνο σε μανιώδεις αγώνες αλλά και σε μείωση της παγκόσμιας ικανότητας των καπιταλιστών να συγκεντρώνουν κεφάλαιο.

Τρίτον, η τεράστια διόγκωση της καπιταλιστικής παραγωγής προκάλεσε μια σοβαρή πίεση στην παγκόσμια οικολογία, τέτοιου βαθμού που ο πλανήτης οδηγήθηκε σε περιβαλλοντική κρίση, οι επιπτώσεις της οποίας απειλούν την ποιότητα της ζωής σε όλο

τον κόσμο. Πυροδότησε, επίσης, ένα κίνημα θεμελιώδους αναθεώρησης των αρχών της «επέκτασης» και «ανάπτυξης» ως οικονομικούς αντικειμενικούς σκοπούς. Αυτή η αυξανόμενη απαίτηση για μια διαφορετική «πολιτισμική» προοπτική είναι αυτό που στη Λατινική Αμερική αποκαλείται κίνημα για «buen vivir» (ένα βιώσιμο κόσμο).

Τέταρτον, οι απαιτήσεις των κατώτερων ομάδων ανθρώπων για αληθινή συμμετοχή στη παγκόσμια διαδικασία λήψης αποφάσεων απευθύνονται όχι μόνο προς τους «καπιταλιστές» αλλά και προς τις «αριστερές» κυβερνήσεις που προωθούν την εθνική «ανάπτυξη».

Πέμπτον, ο συνδυασμός όλων αυτών των παραγόντων, συν την ορατή εξασθένιση της πρότερης ηγεμονικής ισχύος, δημιούργησε ένα κλίμα σταθερών και ριζικών διακυμάνσεων στην παγκόσμια οικονομία και στη γεωπολιτική κατάσταση, με αποτέλεσμα να παραλύσουν και οι επιχειρηματίες του κόσμου και οι κυβερνήσεις του κόσμου. Ο βαθμός αβεβαιότητας –όχι μόνο μακροπρόθεσμα αλλά και βραχυπρόθεσμα– έχει αυξηθεί αισθητά και μαζί μ’ αυτόν και τα πραγματικά επίπεδα βίας.

Η σοσιαλδημοκρατική λύση έχει γίνει μια ψευδαίσθηση. Το ερώτημα είναι τι θα την αντικαταστήσει για τη συντριπτική πλειοψηφία του παγκόσμιου πληθυσμού.

Ο Immanuel Maurice Wallerstein (1930, Ν. Υόρκη) είναι αμερικανός κοινωνιολόγος και αναλυτής κοσμοσυστημάτων διεθνούς κύρους. Είναι μέλος του τμήματος κοινωνιολογίας του Γέιλ και της συντακτικής επιτροπής του περιοδικού Social Evolution & History. Το 2003 βραβεύτηκε από την Αμερικανική Κοινωνιολογική Ένωση ως διακεκριμένος ακαδημαϊκός. Συμμετείχε ενεργά στις συναντήσεις του World Social Forum, υποστηρίζοντας ότι «βρισκόμαστε στο στάδιο της μετάβασης από την υπάρχουσα καπιταλιστική παγκόσμια οικονομία σε ένα νέο σύστημα, και το σπουδαίο πολιτικό διακύβευμα της εποχής μας είναι ποιο νέο είδος συστημικής τάξης θα αντικαταστήσει το υπάρχον».

https://iwallerstein.com/socialdemocratic-illusion/

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 3

Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού

Σπύρος Τζουανόπουλος

Το ελληνικό παράδειγμα της κατασκευής εχθρών και της καταπολέμησής τους

Το αντιεξουσιαστικό κίνημα, όντας το πιο ευαίσθητο κομμάτι του πολιτικού φάσματος σε ζητήματα ελευθεριών, αλλά και ένα από τα πιο εκτεθειμένα στους σχεδιασμούς της καταστολής, λειτούργησε τα προηγούμενα χρόνια σα σεισμογράφος, καταγράφοντας τις δονήσεις του μετασχηματισμού του Κράτους Πρόνοιας σε Κράτος Ασφάλειας. Έτσι, μάλλον άθελά του, περιέγραψε τις εξελίξεις που σήμερα μετασχηματίζουν το Δίκαιο της Δύσης. Παράλληλα, όλο αυτόν τον καιρό, μια αντίστοιχη συζήτηση είχε ανοίξει ανάμεσα στους θεωρητικούς του Ποινικού Δικαίου, για την εμφάνιση ενός νέου δόγματος νομοθέτησης που υποσκάπτει και, σε πολλές περιπτώσεις, τείνει να αντικαταστήσει το κλασικό Ποινικό Δίκαιο, και μαζί τις εγγεγραμμένες με αίμα κατακτήσεις των κινημάτων σε αυτό. Το νέο αυτό δόγμα τιτλοφορείται Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού (γερμ. Feindstrafrecht). Νονός του δόγματος είναι ο καθηγητής Ποινικού Δικαίου στη Νομική Σχολή της Βόννης Guenther Jakobs.

Η νέα αυτή αντίληψη δικαίου υπερκεράζει τις θεμέλιες αρχές συγκρότησης του Δικαίου των δυτικών κοινωνιών και φιλοδοξεί να δώσει ισχύ νόμου στα καθεστώτα της Ασφάλειας και της Εξαίρεσης.

Έννοια

Στη σύλληψή του το Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού φαντάζει απλό στα λόγια του εμπνευστή του:

«Για να μπορούμε να μιλάμε για *πρόσωπα* που αναγνωρίζονται ως τέτοια από το Δίκαιο, με άλλα λόγια: για *πολίτες*, θα πρέπει τα πρόσωπα αυτά να παρέχουν και τη γνωστική ασφάλεια ότι θα εκπληρώσουν τα καθήκοντά τους. Όταν αυτό δεν συμβαίνει, π.χ. όταν έχουμε μπροστά μας έναν *"σατανά"* που βάλλει συνεχώς κατά της έννομης τάξης διαψεύδοντας ριζικά τις προσδοκίες μας, τότε δεν βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα πρόσωπο, αλλά με ένα *άτομο*, ακριβέστερα: με έναν που, όπως κι ένα *άγριο ζώο,* αποτελεί *εστία κινδύνου από την οποία πρέπει να διασφαλισθούν οι άλλοι*.» **Ως αντίθετος πόλος λοιπόν εμφανίζεται το *άτομο-εχθρός,* δηλαδή όποιος διαψεύδει διαρκώς την προσδοκία ότι θα συμπεριφερθεί ως πρόσωπο.**

Αν τα παραπάνω φαίνονται απλοϊκές περιηγήσεις ενός ποινικολόγου στις σκέψεις του Χομπς, η φράση που εκστόμισε ο ποινικολόγος αυτός σε ένα συνέδριο νομικών το 1985, 16 χρόνια πριν τους Δίδυμους Πύργους, προλόγισε το περιβάλλον Δικαίου που διαμορφώνεται στην Ευρώπη σήμερα:

«Η ύπαρξη του Ποινικού Δικαίου του Εχθρού δεν δείχνει την ισχύ ενός φιλελεύθερου κράτους, αλλά το ότι αυτό δεν υπάρχει καν. Βεβαίως, μπορεί να σκεφθεί κανείς καταστάσεις (ενδεχομένως μάλιστα να είναι ήδη υπαρκτές) όπου οι αναπαλλοτρίωτοι για ένα φιλελεύθερο κράτος κανόνες χάνουν την δύναμη ισχύος τους, όταν περιμένουμε σε κατασταλτικό επίπεδο μέχρι να βγει ο δράστης από την ιδιωτική του σφαίρα. ***Αλλά ακόμη και τότε, το Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού είναι νομιμοποιήσιμο ως ένα κατ' εξαίρεσιν ισχύον Ποινικό Δίκαιο ευρισκόμενο σε κατάσταση ανάγκης*** (Notstandsstrafrecht)».

Το ελληνικό παράδειγμα

Ο αντιτρομοκρατικός νόμος του 2001 ξεσήκωσε θύελλα αντιδράσεων στο νομικό κόσμο με την πρωτοεμφανιζόμενη τότε ευθεία

σύγκρουσή του με πληθώρα συνταγματικών και άλλων νομικών εγγυήσεων. Οι υπέρμετρες ποινές, οι ανώνυμοι μάρτυρες, η επιβράβευση της κατάδοσης και πληθώρα άλλων «πρωτοτυπιών» έδωσαν την πρώτη αντανάκλαση της 11ης Σεπτέμβρη στην ελληνική νομοθεσία. Η τροποποίηση του νόμου το 2004 που ενέτασσε στον ελληνικό νόμο την απόφαση- πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου *«για την καταπολέμηση του βίαιου ριζοσπαστισμού»*[1]. Η περαιτέρω αυστηροποίηση και διεύρυνση του αξιοποίνου συνοδεύτηκε παρόλα αυτά από ένα άρθρο που προέβλεπε την εξαίρεση των συνδικαλιστικών και εργατικών αγώνων από το νόμο, για να θωρακιστεί στην κριτική για τις παραπάνω ολοκληρωτικές διατάξεις [2]. Η «επικαιροποίηση» του τρομονόμου το 2010 αφαίρεσε το παραπάνω εδάφιο, διευρύνοντας προκλητικά το στόχαστρο του νόμου. Φέτος, προβλέπεται και άλλη αναθεώρηση του νόμου, όπου θα τιμωρείται και η «*δημόσια πρόκληση για τη διάπραξη τρομοκρατικής πράξης»,* και θα ανοίξει την πόρτα διάπλατα για φρονηματικές διώξεις. Πάρα πολλά μπορούν να λεχθούν για τον τρομονόμο, αλλά περαιτέρω ανάλυση θα ξέφευγε από τους σκοπούς του παρόντος άρθρου.

Ο ορισμός της τρομοκρατικής δράσης στον τρομονόμο [3], (όπου γίνεται λόγος για σκοπό του δράστη *«να εκφοβίσει σοβαρά έναν πληθυσμό ή να εξαναγκάσει παράνομα δημόσια αρχή ή διεθνή οργανισμό να εκτελέσει οποιαδήποτε πράξη ή να απόσχει από αυτήν, ή, τέλος, να βλάψει σοβαρά ή να καταστρέψει τις θεμελιώδεις συνταγματικές, πολιτικές, οικονομικές δομές μιας χώρας ή ενός διεθνούς οργανισμού»)* **είναι το πιο ξεκάθαρο παράδειγμα του τι θεωρείται εχθρός**. Από την άλλη, οι *ειδικές ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων,* όπως θεσπίζονται στο αρ. 253Α της Ποινικής Δικονομίας διαμορφώνουν το απώτατο σύνορο της αστυνομικής παρέμβασης που προβλέπεται από το νόμο. Η *ανακριτική διείσδυση,* οι *ελεγχόμενες μεταφορές,* η *άρση του απορρήτου* (της αλληλογραφίας και των τηλεφωνικών συνδιαλέξεων), η *καταγραφή δραστηριότητας ή άλλων γεγονότων εκτός κατοικίας με συσκευές ήχου ή εικόνας ή με άλλα ειδικά τεχνικά μέσα* και η *συσχέτιση ή ο συνδυασμός δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα,* **είναι οι δυνατότητες που δίνει η**

δικαστική εξουσία στην αστυνομία για «να παίξει βρόμικα» και να εξουδετερώσει τον *εχθρό*.

Αν και ρητά ορίζεται στο νόμο ότι οι πράξεις αυτές διενεργούνται με κάποιες εγγυήσεις «διαφάνειας», πρόκειται για πράξεις που, διενεργούμενες στο πλαίσιο μιας ***«αποδεικτικής καταστάσεως ανάγκης»***, βρίσκονται σε μια ζώνη σαφώς εκτός των κεκτημένων εγγυήσεων για τον πολίτη που παρείχε ο «ευρωπαϊκός νομικός πολιτισμός». Εύλογα προκύπτει η προσβολή *τρίτων αμετόχων* στην υπό «καταπολέμηση» εγκληματική δραστηριότητα, αφού όλα τα παραπάνω αφορούν πολλά παραπάνω άτομα από αυτά που τελικά θα διωχθούν (;). Η μυστικότητα που καλύπτει τις ειδικές ανακριτικές πράξεις, και η δυνατότητα διενέργειάς τους όχι μόνο προς εξιχνίαση τελεσθέντων εγκλημάτων, αλλά και *προς* αποτροπήν προαποφασισθέντων εγκλημάτων, ή και όπως έχει συμβεί τα τελευταία χρόνια και για εκβιασμούς από την αστυνομία ή από επιχειρηματίες καταδεικνύει τη γκρίζα ζώνη που έχει σχηματιστεί για να κρύψει τις πολεμικές ενέργειες του κράτους. Οι τηλεφωνικές υποκλοπές δε, παίζουν σημαντικό ρόλο στη νέα κατάσταση, καθώς έχουν γίνει κεντρικό εργαλείο της Αστυνομίας και των μυστικών υπηρεσιών. Το νομικό πλαίσιο για την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα δίνει την ευχέρεια για ανατολικογερμανικού εύρους παρακολουθήσεις, με την επίκληση των λόγων «εθνικής ασφάλειας»[4].

Οικονομία: Είμαστε και εδώ σε πόλεμο

Με βάση τη σπουδαιότητα που έχει αποκτήσει εν μέσω παγκόσμιας κρίσης η πανόπτευση της ροής του χρήματος, κατέστη αναγκαία η αναβάθμιση του νομικού οπλοστασίου του κράτους και σε αυτόν τον τομέα. Η ίδρυση της «**Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες και της Χρηματοδότησης της Τρομοκρατίας και Ελέγχου των Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης**», μια «ανεξάρτητη» Αρχή με προϊστάμενο Αντεισαγγελέα του Αρείου Πάγου, έφερε στο προσκήνιο μια υπηρεσία με μεγάλες εξουσίες ανακριτικών πράξεων (έρευνα, κατάσχεση κ.α.), η οποία έχει καταστεί υπερόπλο στα χέρια του κράτους, εξειδικευμένο για χρήση σε *εχθρούς* [5]. Το εξαιρετικά

διευρυμένο αξιόποινο του νόμου για το ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, που έχει επικριθεί από σύσσωμη τη θεωρία, ουσιαστικά δίνει τη δυνατότητα στην Αρχή να βάλει στο στόχαστρό της τον οποιοδήποτε [6], κατατάσσοντάς τον αυθαίρετα σε λίστα «υπόπτων για τρομοκρατία». Τις μέρες που γραφόταν το παρόν άρθρο, η Αρχή δέσμευσε το επίδομα ανεργίας (300 ευρώ) από λογαριασμό αποφυλακισμένου της 17 Νοέμβρη! Οι κινήσεις της Αρχής βεβαίως δεν υπόκεινται σε κανέναν έλεγχο, καμία προσφυγή και καμία εγγύηση.

Και αφού ο εχθρός συλληφθεί; Το στρατοδικείο του Κορυδαλλού

Για την τελική εξουδετέρωση του «εχθρού» στο στάδιο της εκδίκασης, το Υπουργείο δικαιοσύνης έχει φροντίσει να εισάγει ειδικό χώρο και τρόπο για όποιον κρίνει *«ιδιαίτερα επικίνδυνο»*. Με πρώτο πείραμα τη δίκη της 17Ν, στο εσωτερικό των φυλακών Κορυδαλλού, σε ένα παράπηγμα γεμάτο κάμερες και κάθε είδους αστυνομικούς, με κάμερες και μικρόφωνα παντού, οι «εχθροί» δικάζονται σε μια κατάσταση ασφυκτικού πανοπτισμού και σωφρονιστικής αισθητικής, που καμία σχέση δεν έχει με ένα χώρο δικαστηρίου, ενώ καταγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας όποιου εισέρχεται στο ακροατήριο. Ο παραδειγματικός χαρακτήρας και τα αστυνομικά ήθη που επιβάλλονται στη διαδικασία στρώνουν το χαλί για τις πολυετείς ποινές που επαπειλούνται για όποιους καθίσουν στο εδώλιο του Κορυδαλλού.

Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (του ολοκληρωτισμού)

Το παζλ της ενσωμάτωσης του Ποινικού Δικαίου του Εχθρού ολοκληρώνεται με την υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Σύλληψης (στον ίδιο νόμο με την τροποποίηση του τρομονόμου το 2004). Στην εισαγωγική έκθεση του νόμου διατυπώνεται *«η βούληση των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εναρμονίσουν τη νομοθεσία τους και να συντονίσουν τη δράση τους σε όλα τα επίπεδα, προκειμένου να υπάρξει μια ενιαία και ισχυρή ευρωπαϊκή απάντηση στη διεθνή τρομοκρατία»*[7]. Ο «τρομοκράτης» λοιπόν –και στον όρο χωράει πια και ο μη βίαιος «ριζοσπάστης»– αντιμετωπίζεται ως *εχθρός*, που δεν καλύπτεται από τις

κλασικές-παραδοσιακές εγγυήσεις που κατοχυρώνονται στο θεσμό της εκδόσεως· δίπλα στον τρομοκράτη, βεβαίως, "καίγονται" και όσοι *«εχθρεύονται»* με άλλους, οπωσδήποτε λιγότερο καταστροφικούς τρόπους, την κοινωνία. Υπό το πρίσμα αυτό, ακόμη και η έκδοση ημεδαπού αποκτά το νόημά της [8].

Εχθρός, hostis και inimicus

Ο Γερμανός Φιλόσοφος του Δικαίου *Carl Schmitt,* στο εκδοθέν εν έτει 1932 έργο του «Der Begriff des Politischen», έκανε λόγο για *εχθρό* (τον οποίο διέκρινε από το *φίλο*):

«Εχθρός, λοιπόν, δεν είναι ο ανταγωνιστής (Konkurrent) ή ο αντίπαλος (Gegner) γενικώς. Εχθρός, επίσης, δεν είναι ούτε ο ιδιωτικός αντίπαλος, τον οποίο μισεί κανείς τρέφοντας απέναντί του αισθήματα μίσους. Εχθρός είναι μόνο ένα, αν μη τι άλλο ενδεχομένως, δηλαδή σύμφωνα με μια πραγματική δυνατότητα, μαχόμενο σύνολο ανθρώπων, το οποίο αντιπαρατίθεται σε ένα άλλο τέτοιο σύνολο. ***Εχθρός είναι μόνο ο δημόσιος εχθρός, διότι όλα όσα σχετίζονται με ένα τέτοιο σύνολο ανθρώπων, ιδίως με έναν ολόκληρο λαό, καθίστανται με τον τρόπο αυτόν δημόσια.*** *Εχθρός σημαίνει hostis, όχι inimicus υπό την ευρεία έννοια του όρου• πολέμιος, όχι εχθρός.»*

Θέλοντας να αποκρύψει τον πολιτικό χαρακτήρα της θεωρίας του, ο Jakobs αναφέρει:

«Η έννοια του εχθρού κατά τον Schmitt δεν αφορά έναν εγκληματία, αλλά έναν hostis, έναν άλλον· μέσα στους κόλπους του κράτους τίθεται ζήτημα πολιτικής αντιπαράθεσης υπό την έννοια του Schmitt, ***μόνο όταν έχει ξεσπάσει εμφύλιος πόλεμος.*** *Αντιθέτως, ο εχθρός του Ποινικού Δικαίου του Εχθρού είναι ένας εγκληματίας που εικάζεται ότι ανήκει σε ένα εξαιρετικά επικίνδυνο είδος, ένας inimicus. Δεν είναι άλλος, αλλά κάποιος που οφείλει να συμπεριφέρεται ως όμοιος των υπολοίπων, και γι' αυτόν άλλωστε τον λόγο θα του επιρριφθεί ενοχή κατά το Ποινικό Δίκαιο, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει στην περίπτωση του hostis κατά την έννοια του Schmitt. Εάν, στο πλαίσιο των*

αναπτύξεών μου, είχα αναφερθεί στον Carl Schmitt, θα επρόκειτο για μια λίγο-πολύ καταφανώς εσφαλμένη παραπομπή».

Κι όμως, το Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού τιμωρεί αυστηρότερα ακριβώς για το φρόνημα του εγκληματία, και η υιοθέτηση του ακριβώς εξυπηρετεί την επισημοποίηση και τον καθαγιασμό του «χαμηλής έντασης» εμφυλίου πολέμου που διεξάγεται στο εσωτερικό των Δυτικών κοινωνιών. Στην Ελλάδα είναι μέχρι σήμερα το αντάρτικο πόλης (και το «κοινό» έγκλημα όταν απάγει επιχειρηματίες «εθνικού ενδιαφέροντος»), στην υπόλοιπη Ευρώπη ο κύκλος των εχθρών έχει ήδη διευρυνθεί στους «βίαιους ριζοσπάστες» και σε «παραβατικούς μετανάστες». Οι εξεγερμένοι του Λονδίνου, οι πολιτικοί κρατούμενοι στην Ελλάδα, οι μετανάστες του Παρισιού, οι αντιφασίστες της Γερμανίας, όλοι όσοι βρίσκονται στην πρώτη γραμμή του κοινωνικού ανταγωνισμού γίνονται θύματα του νομικού ολοκληρωτισμού ακριβώς γιατί το παράνομο των πράξεών τους έχει έκδηλα πολιτικό χαρακτήρα. Ο λόγος που οι κοινωνίες έχουν φανεί μέχρι σήμερα αμήχανες σε αυτήν την εξέλιξη οφείλεται στην καλλιέργεια της πεποίθησης, ότι η προληπτική τούτη καταστολή αφορά πάντα *"τους άλλους"* (δηλ. «τους τρομοκράτες ή τους εγκληματίες του οργανωμένου εγκλήματος») και όχι τη *μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών,* την οποία *υποτίθεται* ότι δεν αγγίζουν οι εξωτερικοί περιορισμοί των ελευθεριών που συνοδεύουν το ποινικό δίκαιο της πρόληψης στα συγκεκριμένα πεδία. **Στο κοινωνικό εργαστήριο που βιώνουμε τους τελευταίους μήνες όμως θα φανεί σύντομα το ότι το στόχαστρο διευρύνεται ανάλογα με τις ορέξεις της εξουσίας και τις αντιστάσεις που δέχεται.**

Στο άρθρο αυτό αποπειραθήκαμε να σκιαγραφήσουμε τη γκρίζα αυτή ζώνη του Ποινικού Δικαίου του Εχθρού και της εφαρμογής του από το πολιτικό/αστυνομικό/δικαστικό σύμπλεγμα, που δρα πλέον σαν ενιαία εξουσία. Η ζώνη αυτή ολοένα και θα επεκτείνεται, όσο θα διευρύνεται και ο κύκλος των ανθρώπων που η εξουσία θέλει να θέσει σε καθεστώς εξαίρεσης. **Απέναντι σε αυτούς τους σχεδιασμούς οφείλουμε να προτάξουμε τη μηδενική ανοχή της αξιοπρέπειας και να πάρουμε στα σοβαρά τις κόκκινες γραμμές**

που μπορεί ο κοινωνικός ανταγωνισμός να θέσει στα καθεστώτα της Εξαίρεσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

- «Τραγικά διλήμματα στην εποχή του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας»: από τη Σανίδα του Καρνεάδη στο Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού», του Κωνσταντίνου Ι. Βαθιώτη, Λέκτορα Ποινικού Δικαίου Νομικής ΔΠΘ
- «Τρομονόμος και για δίωξη των φρονημάτων», άρθρο του Χρήστου Ζέρβα, Ελευθεροτυπία, 24/12/2010
- «Ραγδαία αύξηση των υποκλοπών», άρθρο του Β. Γ. Λαμπρόπουλου, www.tovima.gr, 31/7/2011

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Προέβλεπε τη δυνατότητα τρομοκρατικής δράσης ακόμα και από ένα άτομο (ακόμα και πλημμελληματική), το διπλασιασμό των ελάχιστων ορίων ποινής, δυνατότητα συμμετοχής σε τρομοκρατική οργάνωση χωρίς πράξη (μόνο π.χ. με την παροχή πληροφοριών) και πολλές άλλες επιμέρους αλλαγές.
2. «***Δεν συνιστά τρομοκρατική πράξη*** *κατά την έννοια των προηγούμενων παραγράφων του άρθρου αυτού η τέλεση ενός ή περισσότερων από τα εγκλήματα των προηγουμένων παραγράφων* ***αν εκδηλώνεται*** *ως προσπάθεια εγκαθίδρυσης δημοκρατικού πολιτεύματος ή διαφύλαξης ή αποκατάστασης αυτού* ***ή αποσκοπεί στην άσκηση θεμελιώδους*** *ατομικής, πολιτικής ή συνδικαλιστικής* ***ελευθερίας ή άλλου δικαιώματος*** *προβλεπόμενου στο Σύνταγμα ή στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών».*
3. Άρθρο 187Α παρ. 1 του Ποινικού Κώδικα.
4. «Για παράδειγμα, οι έρευνες για τη δράση ένοπλων οργανώσεων αντάρτικου πόλης για την απαγωγή του εφοπλιστή κ. **Περικλή Παναγόπουλου** και για τη δράση νονών της νύχτας έγιναν από την ΕΥΠ για λόγους «εθνικής ασφάλειας», με βάση τον Νόμο 2225 του 1994 και ορισμένες νεότερες τροποποιήσεις του. Ωσάν δηλαδή ένας μπράβος της

νύχτας να είναι… κατάσκοπος. Με βάση το νόμο αυτόν, η άδεια για να γίνει η παρακολούθηση δίνεται σχεδόν αυτομάτως με την έκδοση της διάταξης του εισαγγελέα Εφετών, χωρίς να κρίνεται απαραίτητο να δικαιολογείται αναλυτικά ο λόγος της υποκλοπής. Μάλιστα, για να επιτευχθεί αυτό βρίσκεται μια… «απλή δικαιολογία»: σε όλες σχεδόν τις συμμορίες συμμετέχουν αλλοδαποί. Έτσι οι αστυνομικοί επικαλούνται ότι οι αλλοδαποί αυτοί αποτελούν κίνδυνο για την εθνική μας ασφάλεια και επιταχύνονται οι διαδικασίες», ***«Ραγδαία αύξηση των υποκλοπών»*, άρθρο του Β. Γ. Λαμπρόπουλου, www.tovima.gr, 31/7/2011**

5. Ο αγγλοσαξονικός της τίτλος δίνει καλύτερο στίγμα της δουλειάς που καλείται να κάνει η «ανεξάρτητη» αυτή Αρχή: ***«Financial Intelligence unit»***!
6. Χαρακτηριστικά, η Β΄ Μονάδα της Αρχής φέρει τίτλο «Μονάδα Οικονομικών Κυρώσεων κατά **Υπόπτων** Τρομοκρατίας» και είναι αρμόδια *«για τον προσδιορισμό των φυσικών και νομικών προσώπων ή οντοτήτων που σχετίζονται με την τρομοκρατία και **τη δέσμευση** των περιουσιακών τους στοιχείων».*
7. Οι φόβοι που διατυπώθηκαν από πολλούς επιβεβαιώθηκαν με την πρόσφατη έκδοση της Τουρκάλας συνδικαλίστριας Gulaferit Unsal στη Γερμανία, η οποία συνελήφθη με πλαστό διαβατήριο στην Ελλάδα και εκκρεμούσε ένταλμα των Γερμανικών Αρχών για την πολιτική της δράση και συμμετοχή σε πολιτική ομάδα που στην Ελλάδα είναι νόμιμη.
8. Αποκαλυπτική για τη σύνδεση του Ευρωπαϊκού Εντάλματος Συλλήψεως με το Ποινικό Δίκαιο του Εχθρού είναι η φράση του καθηγητή *Scheffler**: «Τους πολίτες μας δεν τους εκδίδουμε, ασφαλώς όμως εκδίδουμε τους “εχθρούς” μας!»***

Το Αόρατο Υποκείμενο

Αλέξανδρος Σχισμένος

Μέσα στη δίνη της εποχής, γύρω μας, μέσα μας, οι σημασιακές επενδύσεις των δυτικών κοινωνιών αποδεικνύονται φαύλες και οι οάσεις που προσέφεραν αντικατοπτρισμοί στην έρημο. Ωστόσο, ένα νέο περιεχόμενο φαίνεται πως αναδύεται, μία νέα συνολική πολιτική πρόταση διαμορφώνεται μέσα από το κίνημα της άμεσης δημοκρατίας που επικεντρώνεται, δίχως να περιορίζεται, στις πλατείες αυτού του κόσμου. Μια πρόταση όχι απλώς αντισυστημική [1] αλλά **εξω-συστημική**, πέρα από το πλαίσιο που το σύστημα εξουσίας προβλέπει.

Η συζήτηση στους ριζοσπαστικούς κύκλους, στην προσπάθεια να αναγνωρίσουν στοιχεία της ταυτότητάς τους στο κίνημα, περιστρέφεται γύρω από δύο κυρίαρχους πόλους. Θα τους αναφέρω, για να προσπαθήσω συνοπτικά να επισημάνω από πού πηγάζουν και γιατί είναι ουσιαστικά στέρφοι. Ο ένας είναι η απόπειρα θεωρητικού σχεδιασμού ενός «καθεστώτος» άμεσης δημοκρατίας, ο άλλος η αναζήτηση του Υποκειμένου του. Είναι σαφές πώς τα δύο αυτά αιτήματα συνδέονται και ανατροφοδοτούνται.

Θα ξεκινήσω με μία διευκρίνηση. Η πληρότητα ενός θεωρητικού συστήματος [2] οφείλει να θεμελιώνεται σε κάποια αξιώματα, κάποιες δηλαδή αναπόδεικτες πλην όμως απαραίτητες θέσεις. Ένα θεωρητικό πολιτικό σύστημα, τύπου Πλάτωνα ή Μαρξ, οφείλει να θεμελιώνεται σε έναν αναπόδεικτο, πλην όμως αναγκαίο, καθορισμό της κοινωνίας. Δυστυχώς ή ευτυχώς, η κοινωνία είναι η πηγή όλων των καθορισμών και το πεδίο δοκιμασίας και πραγμάτωσής τους. Κάθε μεταφυσική σύλληψη αποτυγχάνει να συλλάβει το πραγματικό κοινωνικό γίγνεσθαι. Μας απομένει η εμπειρία, η κριτική και η πράξη.

Μία δεύτερη διευκρίνηση. Το τελευταίο δεν σημαίνει πως η πράξη είναι τυφλή, πόσο μάλλον η πολιτική πράξη. Ακριβώς επειδή η κοινωνία είναι η πηγή όλων των καθορισμών και συνεπώς των αξιών, ενέχει τη δυνατότητα της αλλαγής τους, ενέχει επίσης την ευθύνη της επιλογής τους.

Ερχόμαστε στην άμεση δημοκρατία. Ποια είναι η ως τώρα εμπειρία των αμεσοδημοκρατικών συνελεύσεων;

Πρώτον, πως αποτελούν το μοναδικό πλαίσιο, ώστε να γίνει μία διαβούλευση και συζήτηση που να εμπλέκει ενεργά και ισότιμα τον καθένα. Η έλλειψη αντιπροσώπων, ο ισότιμος λόγος, η πλήρης ελευθερία λόγου, η απουσία ιεραρχίας, η ψήφιση προτάσεων και όχι προσώπων, ο ίσος χρόνος, είναι τα θεσμικά χαρακτηριστικά κάθε ελεύθερης πολιτικής διαβούλευσης. Είναι επίσης οι προϋποθέσεις κάθε ελεύθερης πολιτικής απόφασης.

Δεύτερον, η εμπειρία της πλατείας Συντάγματος δείχνει πως κάθε αμεσοδημοκρατική συνέλευση έχει το πεδίο δικαιοδοσίας της. Η συνέλευση του Συντάγματος είχε ως δικαιοδοσία την πλατεία [3], στην οποία το κίνημα αυτοοργανώθηκε αμέσως, τη διαμαρτυρία απέναντι στη Βουλή, την έμπρακτη αμφισβήτηση της εξουσίας του κράτους στον δημόσιο χώρο. Οι αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις γειτονιών την αυτοοργάνωση της γειτονιάς και ούτω καθεξής. Δεν μπορεί φυσικά να υπάρχει μία αμεσοδημοκρατική συνέλευση που να αποφασίζει για έναν γεωπολιτικό χώρο μέχρι τα σύνορα του σημερινού ελληνικού κράτους. Μονάχα ίσως μία ομοσπονδία συνελεύσεων, για ζητήματα που θα προκύψουν ως εντελώς καινούργια, αφού τα σύνορα πλέον αποκτούν άλλη σημασία. Είναι επίσης δικαιοδοσία της κάθε συνέλευσης να αποφασίσει τους κανόνες της, και άλλους κανόνες θα έχει μία συνέλευση 300 ατόμων, άλλους μία 30.000. Εξάλλου, είναι παράλογο οι 300 να αποφασίζουν για τα 10 εκατομμύρια. Δεν είναι;

Τρίτον, πως η άμεση δημοκρατία είναι το μοναδικό πεδίο ώστε να αναστοχαστούμε πάνω στην άμεση δημοκρατία. Πέρα από πολιτική πράξη με τη στενή έννοια, είναι μια πράξη θέσμισης και ένας χώρος πολιτικής παιδείας. Και ακριβώς αυτή η ανα-δημιουργική

κυκλικότητα, πράξης, κριτικής και πράξης οδηγεί την αυτοθέσμιση και την αυτονομία, δηλαδή τη ρητή συνειδητή θέσμιση νόμων που τίθενται διαρκώς υπό συζήτηση.

Είναι σαφές πως κάθε θεωρητικό μοντέλο, αν θέλει να είναι πλήρες, θα αποτύχει. Όσο σκεφτόμαστε την άμεση δημοκρατία με όρους «καθεστώτος», όσο σκεφτόμαστε προβλήματα της σύγχρονης κρατικής πολιτικής, με σύνορα έθνους-κράτους, θα καταλήγουμε σε αδιέξοδο. Η Αριστερά έχει ανάγκη από ένα θεωρητικό μοντέλο, γιατί είναι ο κυρίαρχος τρόπος αντίληψης της κοινωνικής πραγματικότητας από τη μαρξιστική σκοπιά. Κάθε πολιτική φιλοσοφία της ετερονομίας, που υποθέτει δηλαδή πως υπάρχουν εξωκοινωνικοί νόμοι που κινούν την ιστορία, έχει ανάγκη από ένα υπερβασιακό Υποκείμενο που να αποτελεί τον φορέα της κίνησης αυτής, όσο τουλάχιστον ο θεός δεν εμφανίζεται αυτοπροσώπως. Αυτό μπορεί να είναι το «προλεταριάτο», η «Εκκλησία», οι «πιστοί», οι «φιλόσοφοι», οι «Έλληνες», οποιαδήποτε λέξη περιγράφει μία υπερβατική συλλογική βούληση που υπερβαίνει τις ατομικότητες και τις ενσωματώνει πλήρως [4]. Κάθε ετερόνομη κοινωνική θέσμιση βρίσκει σε αυτήν τη λέξη τη δικαίωση της εξουσίας της. Όταν θέλουμε να υφαρπάξουμε την εξουσία του ατόμου, το αντικαθιστούμε με ένα «νομικό πρόσωπο» με την ευρύτατη έννοια.

Κι έτσι η αναζήτηση ενός Υποκειμένου φορέα της επανάστασης είναι ένας σκόπελος όπου συντρίβεται η ριζοσπαστική σκέψη. Είναι η γνωστή μεταφυσική της Αριστεράς. Είναι οι πρεκάριοι; Είναι οι εξεγερμένοι; Ποιοι θα πάρουν την απόφαση στο όνομα τίνος; Και όμως, στις αμεσοδημοκρατικές συνελεύσεις, έλειψε κάτι τέτοιο. Ο καθένας συμμετείχε. Οι πιο σκληροπυρηνικοί "επαναστάτες" είπαν: «άρα οι πλατείες δεν είναι τίποτα», και έβγαλαν και αφίσες προλεταριακής επανάστασης. Οι πιο θεωρητικοί λένε, «άρα κάποιος κρύβεται από πίσω». Και πάμε ξανά. Είναι οι αναρχικοί; Είναι οι εργάτες; Μα δεν είναι.

Η εμπειρία δείχνει πως το Υποκείμενο της άμεσης δημοκρατίας είναι απλώς το φυσικό υποκείμενο. Ο Κώστας, η Βάσω, ο Γιώργος, κτλ, κτλ. Το φυσικό πρόσωπο. Με το πρόσωπό του και την ευθύνη

της ατομικής του γνώμης και πράξης. Ο Καστοριάδης ορίζει την ***ανθρώπινη υποκειμενικότητα*** ως τον φορέα της ατομικής αυτονομίας, ως το αυτόνομο άτομο. Χαρακτηριστικά της θεωρεί την ανακλαστική στοχαστικότητα και τη διαβουλευμένη δραστηριότητα. Να σκέφτεται για τις πράξεις και να ενεργεί συνειδητά. Και η συνέλευση, όταν αποφασίζει και πραγματώνει την απόφαση είναι το πεδίο όπου συγκλίνουν και δρουν οι υποκειμενικότητες. Τα αυτεξούσια άτομα. Το σύνολο της δράσης τους υπερβαίνει βεβαίως το απλώς άθροισμα των ατομικών δράσεων, ακριβώς επειδή αναφέρεται σε ένα ευρύτερο πεδίο, το κοινωνικό και ακριβώς επειδή οι κοινωνικές σχέσεις δημιουργούν το δικό τους δίκτυο ισχύος και απόφασης. Όμως το δίκτυο αυτό στο πολιτικό επίπεδο της κοινωνικής αυτονομίας δεν είναι σταθερό, η εξουσία δεν ανήκει σε κάποιον, ασκείται από όλους εν δυνάμει. Είναι δικαιοδοσία του πολιτικού σώματος να αυτοκαθοριστεί και αυτός ο αυτοκαθορισμός, αν μιλάμε για ελευθερία, δεν μπορεί να αναφέρεται σε οτιδήποτε εκτός του σώματος αυτού, σε οποιονδήποτε πέραν της κάθε υποκειμενικότητας.

Αν κάνουμε το λάθος να ορίσουμε έναν γενικό όρο (π.χ. το «λαό») ως θεμέλιο της πολιτικής συγκρότησης, αντί για τον πολίτη, τότε ξανά ανακαλύπτουμε το υπερβασιακό Υποκείμενο και ανοίγει το χάσμα μεταξύ της πραγματικής πολιτικής δράσης των ατόμων και της υποθετικής συλλογικής βούλησης. Ακόμη και ο όρος του Νέγκρι «πλήθος»[5] υποκαθιστά τα φυσικά πρόσωπα και ανοίγει ερωτήματα του τύπου: «κάθε πλήθος είναι πολιτικό; κάθε μάζωξη ανθρώπων είναι πλήθος; εξαρτάται από τον αριθμό; από την πράξη; εκ των προτέρων καθορίζεται ή εκ των υστέρων;» και ούτω καθεξής. Αν ο όρος αναδιανομής και άσκησης της κοινωνικής εξουσίας δεν είναι ο πολίτης, αλλά το Υποκείμενο, τότε ξανά τίθεται ισχυρό το ζήτημα της εκπροσώπησης. Τίθεται επίσης ως αδιέξοδο το ζήτημα της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας, καθώς θεωρούνται ως στεγανά, ενώ σε μία αμεσοδημοκρατική διαδικασία επιλύεται απλά, καθώς μειοψηφίες και πλειοψηφίες αποτελούν διαρκώς μεταβλητές συνιστώσες που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες αποφάσεις.

Η ανάδυση της ανθρώπινης υποκειμενικότητας αποτελεί μια δυνητικότητα του κάθε ανθρώπινου όντος, αλλά όχι αναγκαιότητα, αποτελεί μία *ιστορική δημιουργία*, του προτάγματος της αυτονομίας, μίας θέσμισης που να προσφέρει ένα νόημα ανοιχτό –εν αντιθέσει προς την κλειστότητα της ετερονομίας– μίας αυτόνομης κοινωνίας.

Αυτήν την κοινωνία, αυτήν την πολιτική παιδεία αναζητούμε στις συνελεύσεις που αναδύονται μέσα από την ελεύθερη επικοινωνία μας σαν συλλογικά άτομα με άλλα συλλογικά άτομα. Καθώς την αναζητούμε, την πραγματώνουμε κιόλας. Όσο στενεύουν τα όρια της εξουσίας του κράτους, ανοίγει η δημόσια ελευθερία. Είναι ο μόνος τρόπος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Εξάλλου τέτοια, αν πιστέψουμε τον κύριο Τάκη Φωτόπουλο (Ε, 22/10/11) έχει μόνο το ΚΚΕ (!)
2. Έστω και αν αυτό είναι τόσο αυστηρό όπως η μαθηματική λογική, όπως απέδειξε ο Goedel.
3. Η συνέλευση της πλατείας Συντάγματος έλυσε τα ζητήματα της αυτοτροφοδοσίας, της αυτοδιαχείρισης του δεδομένου χώρου ακόμη και της αυτοάμυνάς της και έθεσε γενικότερα ζητήματα συνολικής θέσμισης ως ανοιχτά ερωτήματα προς σκέψη. Μετά τις 30 Ιούνη σταμάτησε, δίχως ορατό αντικείμενο πρακτικής διεκδίκησης (εννοώ άμεση δράση). Συνέχισε να λειτουργεί μία μικρότερη «θεματική συνέλευση άμεσης δημοκρατίας», που ήταν ακριβώς αυτό, ένας κύκλος επεξεργασίας και συζήτησης. Αν ισχυριζόταν πως είναι η συνέλευση του Συντάγματος, θα έλεγε ψέματα. Φυσικά, δεν το ισχυρίστηκε ποτέ. Στις 19 και 20 Οκτώβρη οι καθεστωτικές δυνάμεις (ΜΑΤ, ΚΚΕ) έκαναν το παν για να την εμποδίσουν να ξανασχηματιστεί. Απέτυχαν, όχι μόνο γιατί ο κόσμος αντιστάθηκε, αλλά και γιατί το πνεύμα της άμεσης δημοκρατίας έχει διαχυθεί πλέον σε γειτονιές και μικρότερους ελεύθερους χώρους.
4. «Όταν το έθνος συζητάει, δεν το διακόπτει κανένας» είπε ο αββάς Σεγιές στον βασιλικό αντιπρόσωπο. Ως τότε, ο βασιλιάς **ήταν** η Γαλλία.

5. Multitude, δηλαδή πολλαπλότητα. Το «πλήθος» είναι κάπως βεβιασμένη μετάφραση με ξεκάθαρες συνέπειες.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 3

Η Πυρηνική Διαστροφή στα Βαλκάνια

Νίκος Ιωάννου

Πριν 25 χρόνια, όταν το Τσέρνομπιλ έσκασε στις πυρηνικές καρδιές μας, πήραμε κι εμείς λίγη μυρωδιά από τα αντιπυρηνικά κινήματα της Ευρώπης και της Αμερικής. Μια μεγάλη αντιπυρηνική διαδήλωση στην Αθήνα ήταν το αποτέλεσμα, κι όλα μετά ξεχάστηκαν. Το γνωστό «Πυρηνικά, όχι ευχαριστώ» βεβαίως έγινε ένα πολύ διαδεδομένο σύμβολο. Όμως δεν αρκούσε αυτό. Στην Ελλάδα ποτέ δεν αναπτύχθηκε αντιπυρηνικό κίνημα. Ίσως δεν αισθανθήκαμε εδώ ποτέ άμεσα την απειλή. Τα σύνορα μιας χώρας όμως δεν σταματούν τη ραδιενέργεια. Πέραν της Βουλγαρίας όπου προωθείται δεύτερος πυρηνικός σταθμός, εκτός της συνέχισης του παμπάλαιου Κοζλοντούι, η φιλόδοξη ενεργειακά Τουρκία ετοιμάζει το πυρηνικό της πρότζεκτ.

Το ευρωπαϊκό ενεργειακό λόμπι, κυρίως το ιδιαιτέρων πυρηνικών συμφερόντων γαλλικό, ονειρεύεται σταθμούς στην Αλβανία, στη Μακεδονία και φυσικά στην Ελλάδα. Τις δύο τελευταίες δεκαετίες η Γαλλία έχει αναπτύξει πολύ την πυρηνική της τεχνολογία, κατέχοντας ισχυρή θέση στην παγκόσμια αγορά ενέργειας και συνεχώς σπρώχνει προς την κατασκευή νέων σταθμών. Το τεράστιο κόστος κατασκευής ενός πυρηνικού σταθμού ενέργειας δικαιολογεί τη συγκρότηση ενός επιθετικού λόμπι που απλώνει τα πλοκάμια του στις κυβερνήσεις, στα ΜΜΕ, ακόμα και σε οικολογικές ΜΚΟ. Αν συνυπολογίσουμε δε το κόστος διαχείρισης των πυρηνικών

αποβλήτων, το κόστος συντήρησης και αποκατάστασης των παλιών αντιδραστήρων κ.λπ., τότε μιλάμε για μια αγορά με μεγάλο κύκλο συμφερόντων. Με δέλεαρ αυτά τα συμφέροντα, οι Γάλλοι πολιορκούν τα Βαλκάνια με μεγάλο ανταγωνιστή τούς Ρώσους.

Δεν τους πτόησε το δυστύχημα της Φουκουσίμα, μεγαλύτερης βλαπτικότητας απ' ό,τι φαίνεται κι από αυτό του Τσέρνομπιλ. Η εμμονή των Ιαπώνων να πείσουν τον κόσμο τους για τις ανύπαρκτες επιπτώσεις μάς θύμισε τους Κνίτες του '86 που κατανάλωναν τσερνομπιλικά προϊόντα δημοσίως.

Οι κορώνες των πυρηνικών στελεχών για επανεξέταση και βελτίωση των όρων ασφαλείας των πυρηνικών αντιδραστήρων μοιάζουν με αυτές των προκατόχων τους το 1986. Οι κομπασμοί των Γάλλων ότι κατέχουν την πιο ασφαλή τεχνολογία έγιναν σιωπή μετά το μικρό μεν, ατύχημα δε, σε πυρηνικό αντιδραστήρα λίγους μήνες μετά τη Φουκουσίμα.

Τι σημαίνει παλιός αντιδραστήρας; Και πότε λέμε ότι είναι παλιός; Τι σημαίνει διαχείριση πυρηνικών αποβλήτων; Πώς είναι δυνατόν ένα πυρηνικό ατύχημα να επηρεάζει άμεσα το μισό ημισφαίριο και έμμεσα το άλλο μισό και να μιλάνε κάποιοι για πράσινη ενέργεια;

Αυτά είναι μερικά από τα ερωτήματα που οι Έλληνες και λοιποί Βαλκάνιοι θα χρειαστεί να απαντήσουν σύντομα. Οι σχεδιασμοί των ενεργειακών λόμπι και των κυβερνήσεων για την περιοχή περιλαμβάνουν τα πάντα: πετρέλαιο, φυσικό αέριο, πυρηνικά, φωτοβολταϊκά, αιολικά πάρκα, ό,τι μπορεί να ενταχθεί στην αγορά της ενέργειας.

Γιατί πρέπει να παράγουμε αυτήν την ενέργεια, για ποιον θα την παράγουμε και τι ενέργεια θα παράγουμε; Αυτό είναι ένα άλλο ερώτημα που έθεσαν οι πολίτες κατά του λιθάνθρακα και κέρδισαν μια μάχη. Το ίδιο ερώτημα τίθεται σε κάθε ενεργειακό ζήτημα και ειδικά στα πυρηνικά. Ήδη διατυπώνεται από αντιπυρηνικούς ακτιβιστές, έστω δειλά, στην Τουρκία και τη Βουλγαρία. Στα Βαλκάνια όμως το «όχι στα πυρηνικά» δεν μπορεί να είναι σε

εθνικό επίπεδο. Εδώ είναι όλα τόσο κοντά!

Σημειώσεις για τον περιφερειακό τύπο και τη δημοσιογραφία

Γιώργος Παπαχριστοδούλου
Δημοσιογράφος – Γιάννενα

«*Στρατηγέ, υπάρχει κάτι που δεν καταλαβαίνετε. Δεν είμαστε δεκανείς. Δεν δουλεύουμε για εσάς. Θα τηλεφωνούμε οποιαδήποτε ώρα στο σπίτι οποιουδήποτε στρατηγού προκειμένου να κάνουμε τη δουλειά μας*». Η γενναία απάντηση του 29χρονου Αμερικανού ρεπόρτερ των New York Times, Ντέιβηντ Χάλμπερσταμ, εν έτει 1963, στον πόλεμο του Βιετνάμ, στις υποδείξεις ενός ταξιάρχου, συμπυκνώνει μία πτυχή της δημοσιογραφίας. Κι αφού δεν είναι δεκανείς οι δημοσιογράφοι, τότε τι είναι; Δύσκολη η απάντηση.

Η λογική του ταξιάρχου δεν διεκδικεί ασφαλώς δάφνες πρωτοτυπίας. Παντοτινό ίδιον της εξουσίας κάθε απόχρωσης –κρατικής, κομματικής, επιχειρηματικής– να λογοκρίνει ή να ελέγχει, πίσω από τη μονόστηλη είδηση. Όσο μάλιστα κατεβαίνουμε τα σκαλιά της ιεραρχικής πυραμίδας –από τα κεντρικά σημεία λήψης αποφάσεων σε εκείνα της περιφέρειας– τόσο η εξάρτηση αποκαλύπτεται μπροστά μας. Άνθρωποι των γραφείων τύπου των δημάρχων από τη μία σιτίζονται από το δημόσιο κορβανά, από την άλλη «δημοσιογραφούν» σε έντυπα και sites. Το ’να χέρι νίβει τ’ άλλο και πώς να ασκήσεις (έστω την στοιχειώδη) κριτική;

Εν πολλοίς, συμβαίνει αυτό που περιγράφει ο Γιώργος Σταματόπουλος, πως «ο δημοσιογράφος δυνάμει λογοτέχνης στο ξεκίνημά του, ο δημοσιογράφος κατήντησε διεκπεραιωτής του σήμερα, ενεπλάκη στους μηχανισμούς που παράγουν εξουσία και αξιώθηκε πλέον ως επαγγελματίας περιωπής στην ελίτ του κράτους» («Μέσα προσεγγίσεις», σελ. 19, εκδ. Παρουσία, Αθήνα, 1996).

Τα πράγματα στην επαρχία δυσκολεύουν για έναν επιπλέον λόγο: η ασφυκτική αίσθηση οικειότητας και γνωριμίας που κυριαρχεί (ο ένας καμώνεται ότι «ξέρει» τον άλλο), αφαιρεί τα όπλα της κριτικής. Δημιουργεί ένα θερμοκήπιο διαπλοκής στο οποίο ανθούν οι δημόσιες σχέσεις, οι αμοιβαίες φιλοφρονήσεις, οι υπόγειες διαδρομές.

Όπως αυτός των Αθηνών, ο τοπικός Τύπος είναι άμεσα εξαρτημένος σε οικονομικό επίπεδο από την τοπική εξουσία. Η μαγική λέξη είναι μία: διακηρύξεις του δημοσίου. Καθώς το τοπίο κατανομής της κρατικής διαφήμισης δεν είναι (σκόπιμα) ξεκάθαρο, ο εκάστοτε άρχων (νομάρχης παλιότερα, δήμαρχος, περιφερειάρχης σήμερα) και ο γύρω γύρω μηχανισμός κατανέμει την κρατική διαφήμιση και καταχώρηση συνήθως με αδιαφανή κριτήρια ή, μάλλον, με βασικό κριτήριο την αμοιβαιότητα: ένα καλό σχόλιο, μία καλή λεζάντα για το δήμαρχο που «βάζει τάξη στο χάος» ή είναι αεικίνητος μπορεί να ισούται με μία καταχώρηση ικανή να στηρίξει οικονομικά ένα έντυπο.

Ή, για να είμαστε ακριβείς, τον εκδότη. Κυκλοφορούν δεκάδες λαθρόβια έντυπα χωρίς δημοσιογράφους, χωρίς καν πρωτογενή δημοσιογραφική ύλη, με μόνο περιεχόμενο (παλιότερα) το τηλεγράφημα του Αθηναϊκού Πρακτορείου ή (σήμερα) το copy-paste από τα sites.

Σε άλλες περιπτώσεις, εφημερίδες με δημοσιογράφους εντατικοποιούν την καθημερινή εργασία για να ελαχιστοποιήσουν το κόστος τόσο που η δημοσιογραφία… γί**ν**εται κυριολεκτικά από το γραφείο (δημοσιο-γραφεία sic) ή το τηλέφωνο ή το ίντερνετ. Δεν είναι τυχαίο που ο περισσότερος κόσμος απαξιώνει το

δημοσιογραφικό επάγγελμα γιατί, στις παραπάνω συνθήκες, το έντυπο σπάνια αγγίζει το σφυγμό της κοινωνίας, τα υπόγεια ρεύματα που τη διαπερνούν. Δεν γράφουν δηλαδή τα έντυπα για την αληθινή ζωή, αλλά αναπαριστούν αμάσητες τις ειδήσεις των γραφείων τύπου ή γράφουν ευμενή σχόλια για τον τάδε ή τον δείνα πολιτικό και επιχειρηματία.

Σκουπίδια και άνθρωποι

Ένας από τους λόγους που το υποκείμενο πρόσφατα στράφηκε στο θαυμαστό κόσμο των αποκαλούμενων social media (blogs, facebook, twitter) είναι κι αυτός: η παντελής άγνοια της πραγματικής ζωής από πλευράς των εντύπων, αλλά και η επιθετική, εχθρική αντίληψη που έχουν οι δημοσιογράφοι για την κοινωνία, τη δυναμική, τις απελευθερωτικές τις προοπτικές.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι σχεδόν λυσσαλέες επιθέσεις σε βάρος τοπικών κοινωνιών όταν αυτές διεκδικούν το δίκιο τους ή αμφισβητούν βάρβαρες επιλογές της κεντρικής εξουσίας. Παράδειγμα, η εγκατάσταση ΧΥΤΑ μακριά από τα αστικά κέντρα. Για τη Λευκίμμη της Κέρκυρας, το Καρβουνάρι της θεσπρωτίας, το Ελληνικό των Ιωαννίνων οικοδομήθηκε από δημοσιεύματα του τοπικού τύπου μία εικόνα «άξεστων», «ανίδεων» έως και «βάρβαρων» χωριανών που αντιδρούν στον, κερδοφόρο για τους εργολάβους, πολιτισμό των σκουπιδιών. Στήριγμα, λοιπόν, ο τύπος στους κρατικούς-εργολαβικούς σχεδιασμούς, απώλεσε την κριτική του ικανότητα.

Στον αντίποδα, ο τοπικός τύπος μπορεί να αποτελέσει ιδανικό πεδίο καλλιέργειας μισάνθρωπων και ρατσιστικών αντιλήψεων. Ο τρόπος είναι εύκολος: στις περιπτώσεις των πογκρόμ σε βάρος των μεταναστών σε Πάτρα και Ηγουμενίτσα έτεινε «ευήκοον ου» και έδωσε χώρο στον (ακροδεξιό) λαϊκισμό προωθώντας την περίφημη «τελική λύση». Και αυτή έρχεται λ.χ. όταν συστηματικά στα καθημερινά ρεπορτάζ γράφεται η λέξη «λαθρομετανάστες», ο τρόπος δηλαδή που αντιμετωπίζει η εξουσία τους ανθρώπους χωρίς χαρτιά. θα μπορούσαμε να μιλάμε για ώρες και με άλλα παραδείγματα: για τη στάση των mainstream media απέναντι στα

κινήματα πολιτών (λ.χ. νεοφιλελεύθερος δημοσιογραφίσκος επιτέθηκε με σφοδρότητα και γελοία επιχειρήματα στους πολίτες που ζωντανεύουν το παλιό αεροδρόμιο στο Ελληνικό), για τη χαμαιλεοντική τους ικανότητα να αφομοιώνουν και να διαστρέφουν ό,τι δεν μπορούν να ελέγξουν (πρόσφατο παράδειγμα οι «Αγανακτισμένοι»), για τα πληρωμένα ρεπορτάζ, τον εκπεσμό της δημοσιογραφίας σε lifestyle συνεντεύξεις, για τον «προοδευτικό» μανδύα πλείστων εντύπων μεγάλης κυκλοφορίας, για τον ξεθωριασμένο κόσμο της ΚΛΙΚ αισθητικής, για την απλήρωτη εργασία στα κομματικά έντυπα.

Συμμετοχικό μέλλον

Δεν ανακαλύπτουμε την Αμερική γράφοντας τα παραπάνω. Το αντίθετο. Οι πολίτες γνωρίζουν από πρώτο χέρι πως τα μίντια ως χειραγωγοί της συνείδησης παίζουν καταλυτικό ρόλο στον εξουσιαστικό μηχανισμό. Μάλιστα, δεν είναι υπερβολή να πούμε πως η περίφημη τέταρτη εξουσία λειτουργεί αυτονομημένα από τις υπόλοιπες τρεις.

Έχει μέλλον η δημοσιογραφία που περιγράψαμε παραπάνω; Έχει νόημα η δημοσιογραφία γενικότερα (δεν εξετάζουμε εδώ το αν θα ασκείται σε τυπωμένο χαρτί ή στον ψηφιακό κόσμο); Η απάντηση δεν είναι ούτε εδώ εύκολη, επειδή πρέπει να απαντήσουμε και σε ένα επόμενο ερώτημα: ποια δημοσιογραφία έχει μέλλον; Η προφανής απάντηση θα ήταν πως οικονομικά μπορεί να επιβιώσει μονάχα η εξαρτημένη «δημοσιογραφία»- από κράτος, κόμμα, επιχειρηματία. Εντούτοις, η παγκόσμια χρηματοπιστωτική φούσκα αφορούσε και τα media, ενώ πολλές φορές ξεσκεπάστηκε και η λειτουργία τους ως μηχανών του ψεύδους (από τον κορμοράνο του Ιράκ έως τις πρόσφατες αποκαλύψεις για την News of the World του Μέρντοκ).

Πέρα αυτού τι; Μοντέλο συμμετοχικής, μη κερδοσκοπικής δημοσιογραφίας θα μπορούσε να είναι μία απάντηση. Απαραίτητος παράγοντας για κάτι τέτοιο θα ήταν η άμεση, αδιαμεσολάβητη συμμετοχή του αναγνώστη, του πολίτη. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα ιντιμίντια (το δικό μας όλο και λιγότερο πια

γιατί φοράει «μαύρα» γυαλιά), εγχειρήματα απολυμένων δημοσιογράφων από τα mainstream media στην Ελλάδα, αναδεικνύουν μία τέτοια δυνατότητα: της άμεσης, συμμετοχικής δημοσιογραφίας.

Ας είμαστε προσεκτικοί όμως: η διασταύρωση της είδησης παραμένει πάντοτε μία απαραίτητη προϋπόθεση για τη δημοσιογραφία. Όπως οι λεγόμενοι «εναλλακτικοί» ψέγουν την κυρίαρχη δημοσιογραφία για διαστροφή της είδησης, αντίστοιχα οφείλουν να υπηρετούν την αναζήτηση της αλήθειας (λέμε αναζήτηση διότι η αλήθεια έχει δι-υποκειμενική διάσταση). Ή αλλιώς, ο ενημερωμένος, ο καλά πληροφορημένος πολίτης, είναι ενεργός πολίτης. Όσο για τον τοπικό τύπο, θα συνεχίσει το ταξίδι του. Πάνω κάτω ισχύει ό,τι αναφέρθηκε για το μέλλον της δημοσιογραφίας με κάτι επιπλέον: τα έντυπα ανασαίνουν όσο πιάνουν τον σφυγμό της κοινωνίας. Εάν συνεχίσουν να την αγνοούν ή να της επιτίθενται, εκείνη γνωρίζει. Και αναζητά άλλους τρόπους επικοινωνίας. Αξίζει να επισημανθεί εδώ η σημασία της τοπικής πληροφορίας για την αμεσοδημοκρατική συμμετοχή του πολίτη στον τρόπο λήψης των αποφάσεων. Επιθυμία των τοπικών εξουσιών είναι να ελέγχουν τα μίντια, αλλά οι δυνατότητες για ανάπτυξη ανεξάρτητων εντύπων σε τοπικό επίπεδο είναι πολλαπλές από τη στιγμή που μπορούν άμεσα να επηρεαστούν τα τοπικά κέντρα λήψης αποφάσεων για μία σειρά ζητήματα (περιβαλλοντικά, κοινωνικά).

Καταληκτικά, η δημοσιογραφία θα συνεχίσει να υπάρχει όσο αποτελεί-εκτός από μηχανισμός χειραγώγησης- πεδίο και φιλόξενο δοχείο για την παραγωγή αυτόνομου πολιτικού λόγου, πολιτιστικής έκφρασης, φορέας ριζοσπαστικών ιδεών. Θα υπάρχει ίσως μέχρι να αυτοκαταργηθεί. Σε μία ελεύθερη κοινωνία. Ή μήπως θα αλλάξει μορφή;

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 3

Μεσαιωνική Ιερά Εξέταση και εξουσία

Ανδρέας Κοφινάκης

Με την εμφάνιση και την εξάπλωση στο δεύτερο μισό του 12ου αιώνα των μεγάλων οργανωμένων αιρέσεων των Καθαρών και των Βαλδίων καθιερώνεται η χρήση συστημικής βίας για την καταστολή της αίρεσης. Πρόκειται για την αφετηρία της διαδικασίας της σταδιακής μετατροπής των Δυτικών κοινωνιών σε *διωκτικές κοινωνίες*, σύμφωνα με το περίφημο έργο του Ρόμπερτ Μουρ. Ο τελευταίος θεωρεί τη *βία* ενδημικό χαρακτηριστικό της μεσαιωνικής κοινωνίας καθότι βασικό συστατικό κάθε ανθρώπινης κατάστασης. Έτσι η δίωξη και η βίαιη καταστολή της υστερομεσαιωνικής αίρεσης νοείται ως η λογική συνέχεια των ευρύτερων κοινωνικών τάσεων της εποχής. Ιδιαίτερη σημασία, όμως, αποτελεί το γεγονός πως από το έτος 1100 και έπειτα η βία σταδιακά θεσμοθετείται και καθιερώνεται ως «κυβερνητική» πολιτική των αρχουσών τάξεων. Κατευθύνεται, πλέον, μέσω θεσμοθετημένων δικαστικών και πολιτικών μηχανισμών ενάντια σε ομάδες ανθρώπων που προσδιορίζονται από γενικά χαρακτηριστικά, όπως η φυλή, η θρησκεία ή ο τρόπος ζωής (π.χ. αιρετικοί, λεπροί, Εβραίοι, σοδομίτες). Και καθώς η συμμετοχή σε αυτές τις ομάδες αρκεί από μόνη της για την αιτιολόγηση της δίωξης και της καταστολής η ευρωπαϊκή κοινωνία μετασχηματίζεται σε μία *διωκτική κοινωνία*. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται άρρητα με λοιπές κοσμικές διεργασίες της περιόδου, όπως η ανάδυση της εκχρηματισμένης οικονομίας, ο ολοένα μεγαλύτερος συγκεντρωτισμός της πολιτικής εξουσίας, καθώς και η αλλαγή στη φύση της δικαιοσύνης, που, πλέον, δεν απονέμεται με στόχο την αποκατάσταση του αισθήματος δικαίου της κοινότητας, όπως συνέβαινε κατά το παρελθόν με το δημόσιο χαρακτήρα των

μεσαιωνικών *ordeals*, αλλά βάσει του βασιλικού δικαίου και της αποκατάστασης της «προσβεβλημένης» κεντρικής εξουσίας. Με αυτόν τον τρόπο οι φορείς της μεσαιωνικής εξουσίας επιχειρούν να μονοπωλήσουν σταδιακά το δικαίωμα στην άσκηση βίας ανταποκρινόμενοι στο διάσημο ορισμό του Μαξ Βέμπερ για το κράτος.

Προς αυτή την κατεύθυνση, σημαντική εξέλιξη υπήρξε η ίδρυση ενός νέου εξειδικευμένου μηχανισμού διακυβέρνησης, της Ιεράς Εξέτασης. Δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1230 από την παπική έδρα στην προσπάθεια της συστηματοποίησης και μεθόδευσης των εξουσιαστικών κατακτήσεων του πρόσφατου παρελθόντος. Επρόκειτο για ένα πλήθος μικρών περιπλανώμενων δικαστηρίων, τα οποία σπάνια συνεργάζονταν επιτυχώς μεταξύ τους καθώς δεν υπήρχε κεντρική διεύθυνση ή κάποιος «Μεγάλος Ιεροεξεταστής», όπως θα συμβεί στην Ισπανική Ιερά Εξέταση του 15ου αιώνα. Πεδίο πρωτοεμφάνισής της υπήρξε το Λαγκντόκ της νότιας Γαλλίας ενώ πολύ σύντομα «εγκαταστάθηκε» στη βόρεια Γαλλία και στη Γερμανία. Οι νέες αυτές περιπλανώμενες δικαστικές επιτροπές αρχικά δημιουργήθηκαν ως επικουρικές στη δράση των επισκοπικών δικαστηρίων που ήταν υπεύθυνα για την αντιμετώπιση της αίρεσης. Πολύ σύντομα, όμως, η αφοσίωση που επέδειξαν στο έργο τους τις μετέτρεψε σε βασικό διώκτη της αίρεσης. Ήδη από πολύ νωρίς απέκτησαν μία σχετική αυτονομία καθώς μπορούσαν να δράσουν χωρίς παπική αδειοδότηση. Όλες οι διαδικασίες ήταν μυστικές και καταγράφονταν, ενώ αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως δέχονταν τις καταθέσεις μελών κοινωνικών υποομάδων που στα λοιπά δικαστήρια της εποχής ο λόγος τους δεν είχε ισχύ (π.χ. παιδιά, κατάδικοι).

Όμως, η πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα του Λαγκντόκ στην οποία έπρεπε να ενταχθεί η Ιερά Εξέταση ήταν ιδιαίτερα πολύπλοκη. Παρά το γεγονός ότι το γαλλικό στέμμα είχε ενισχύσει την κυριαρχία του στην περιοχή μετά τη Σταυροφορία κατά των Αλβιγηνών (1209-1229), η πολιτική εξουσία παρέμενε σε μεγάλο βαθμό διαιρεμένη, ερασιτεχνική και προσωποποιημένη. Οι δικαιοδοσίες πολλές φορές ήταν αδιευκρίνιστες, καθώς λόγο στην

περιοχή διεκδικούσαν τόσο ο οίκος της Αραγονίας, όσο και ο βασιλικός οίκος της Αγγλίας, που παρέμεναν δούκες της γειτονικής Γασκονίας. Επιπλέον, υπήρχαν πολιτικοί και διοικητικοί οργανισμοί που έμειναν εκτός εξουσίας του γαλλικού στέμματος. Πρόκειται κυρίως για τις μεγάλες πόλεις που διατήρησαν ένα σημαντικό ποσοστό αυτονομίας, καθώς και τους ανώτερους εκκλησιαστικούς και λαϊκούς αξιωματούχους. Σε αυτό, λοιπόν, το πολύπλοκο πολιτικό σκηνικό με την πληθώρα εξουσιαστών ήρθε να προστεθεί ο νέος μηχανισμός απονομής δικαιοσύνης. Οι εκπρόσωποί του αναγκάστηκαν να συνδιαλέγονται συνεχώς με τους υπόλοιπους φορείς της εξουσίας αναδιανέμοντας διαρκώς τους ρόλους τους και τα όρια των δικαιοδοσιών τους. Και ενώ διατηρούσε πολλά από τα μειονεκτήματα των μεσαιωνικών μηχανισμών εξουσίας, όπως για παράδειγμα την ελλιπή κατάρτιση των εκτελεστικών του οργάνων και την ανύπαρκτη μισθοδοσία, ώστε να μην μπορεί να χαρακτηριστεί ως νεωτερικός γραφειοκρατικός οργανισμός, διακρίνονται σε αυτήν κάποια πρώτα βήματα επαγγελματοποίησης και νεωτερικότητας. Για παράδειγμα, σε αντίθεση με τους περισσότερους οργανισμούς της εποχής που τα μέλη τους προέρχονταν από την εκάστοτε τοπική κοινωνία, η Ιερά Εξέταση συγκροτούνταν κυρίως από μέλη του Δομινικανικού Τάγματος, μίας υπάρχουσας δηλαδή θρησκευτικής ελίτ, η οποία μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τα τοπικά συμφέροντα (οι Δομινικανοί μοναχοί στελέχωσαν σε συντριπτική πλειοψηφία τη μεσαιωνική Ιερά Εξέταση, ενώ ο υπερβάλλων ζήλος που επέδειξαν οι νέοι επαγγελματίες διώκτες τούς χάρισε το προσωνύμιο *domini canes,* δηλαδή *τα σκυλιά του Κυρίου*, μία «γοητευτική» παραλλαγή του ονόματός τους). Το σημαντικότερο, όμως, στοιχείο που την κατατάσσει σε καινοτόμο μηχανισμό απονομής εξουσίας, ήταν η νέα χρήση που επεφύλαξε σε ένα σώμα τεχνικών χειραγώγησης του κοινωνικού σώματος και στηριζόταν στην ολοένα και πιο συγκεντρωτική φύση της εξουσίας του 13^{ου} αιώνα· εξέλιξη που οδήγησε σε μία νέα πολιτική οικονομία της *τιμωρίας* και της *ποινικής διαδικασίας*.

Τα περιστατικά κοινοτικής βίας εναντίον του αποκλίνοντος υποκειμένου τους προηγούμενους αιώνες ερμηνεύονται επαρκώς από

τις θέσεις του Εμίλ Ντυρκέιμ, σύμφωνα με τον οποίο η *τιμωρία* είναι μία ανορθολογική πρακτική που βασίζεται στο παράλογο συναίσθημα, το οποίο έχει προκληθεί από τη συναισθηματική αντίδραση που δημιουργείται στην πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου –ή στους επικεφαλής του–, όταν καταστρατηγούνται οι καθιερωμένες κοινωνικές αξίες. Στην ντυρκεϊμιανή προσέγγιση της *τιμωρίας* τονίζεται κυρίαρχα η «συναισθηματική» όψη, καθώς αναδεικνύεται σε μία δυναμική έκφραση της συλλογικής κοινωνικής συνείδησης· μία αμυντική δράση-απάντηση σ' ένα έγκλημα που έχει καταπατήσει τις κοινωνικές αξίες. Αυτές οι αυθεντικές πράξεις οργής με τις όποιες συναισθηματικές ρίζες είναι ανεπαρκείς για την ερμηνεία της *τιμωρίας* στον 13ο αιώνα. Εδώ η φουκωική προσέγγιση ανταποκρίνεται επαρκέστερα, καθώς την προσεγγίζει με επίκεντρο τις ελεγκτικές-κυριαρχικές διαθέσεις του *εξουσιαστή*. Αναδεικνύεται, έτσι, η ελεγκτική φύση της *τιμωρίας*, που χρήση της έκανε με μεγάλη επιτυχία η παπική μεσαιωνική Ιερά Εξέταση. Η μαρξιστική παράδοση και τα αναλυτικά της εργαλεία που αντιλαμβάνονται την *εξουσία*, το *κράτος* και τα όργανά τους ως απλούς διαχειριστές των συμφερόντων της οικονομικά άρχουσας τάξης δεν προσφέρονται για την επαρκή ερμηνεία του φαινομένου της Ιεράς Εξέτασης ως *φορέα εξουσίας*. Το ίδιο ισχύει και για τις στρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις που αναγνωρίζοντας την *εξουσία* ως αποτέλεσμα των κοινωνικών δομών, φαίνεται να αγνοούν το ρόλο του υποκειμένου. Αντίθετα στην περίπτωση της Ιεράς Εξέτασης ως φορέα εξουσίας κρίνεται αναγκαία μια συνδυαστική ερμηνεία εμπνευσμένη από τον μεταστρουκτουραλισμό του Μισέλ Φουκώ και τη θεωρία του *μεγάλου αφηγήματος* του Νόρμπερτ Ελίας.

Στον μεν Φουκώ η *εξουσία* δίνεται ως μία δυναμική σχέση· μία διαδικασία που είναι το αποτέλεσμα του συνόλου των κοινωνικών σχέσεων, που αναπτύσσονται σε έναν κοινωνικό σχηματισμό. Βρίσκεται *παντού* και *πουθενά*, δεν ανήκει σε ένα άτομο, σε μία ομάδα ή σε μία τάξη, ώστε να ασκείται από αυτούς αποκλειστικά, αλλά αντίθετα είναι μία οντότητα που συνεχώς κυκλοφορεί μέσα στην κοινωνία σχηματίζοντας ένα δίκτυο στο οποίο συμμετέχουν όλα τα άτομα, που είναι ταυτόχρονα πομποί και δέκτες της. Εν

τούτοις αναγκαία είναι η ύπαρξη ενός παράγοντα-μεταφορέα της κεντρικής εξουσίας. Έτσι, με γκραμσιανούς όρους, οι μεσαιωνικοί ιεροεξεταστές προσλαμβάνουν το ρόλο του *«διανοούμενου»* που διασκορπισμένος στην κοινωνία επιχειρεί να εμφυσήσει τα ιδεολογικά προτάγματα του ηγεμονικού μηχανισμού αναδεικνύοντάς τα σε αδιαμφισβήτητες πραγματικότητες που αργότερα θα μετασχηματιστούν σε αυτό που ο Ζακ Μπουρντιέ ονομάζει *doxa*, δηλαδή την κοινή πολιτισμική παράδοση –που έχει όμως δημιουργηθεί από τις κυρίαρχες τάξεις–, που ο ανθρώπινος παράγων κατέχει ασυνείδητα. Η θεατρικότητα των δημόσιων δικών και των εκτελέσεων των αιρετικών υπογραμμίζει αυτήν ακριβώς την επιθυμία της κεντρικής εξουσίας να αποκαταστήσει την υποτιθέμενη κοινή πολιτισμική παράδοση ενώπιον της χριστιανικής κοινότητας, με την καθυπόταξη αυτού που την είχε διαρρήξει. Παράλληλα η ποινική διαδικασία στρέφεται ολοφάνερα, πλέον, τόσο προς το *σώμα* όσο και προς το *νου* σε μία προσπάθεια εποπτείας και ποινικού ελέγχου του συνόλου των κοινωνικών διαδικασιών, εξελίσσοντας ένα σώμα τεχνικών που επιδιώκουν την πειθάρχηση, τη συνεργασία ή την απομόνωση του υποκειμένου που αρνούνταν να συμμορφωθεί. Ως αποτέλεσμα, η *φυλάκιση* γίνεται το αγαπημένο εργαλείο των νέων επαγγελματιών διωκτών (Αντίθετα απ' ό,τι συνήθως πιστεύεται οι θανατικές ποινές της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης ήταν ελάχιστες. Για παράδειγμα, από τα μητρώα των καταδικαστικών αποφάσεων του Βερνάρδου Γκυ –διάσημου ιεροεξεταστή λόγω της σκληρότητας του χαρακτήρα του– στις αρχές του 14ου αιώνα, ανακαλύπτουμε πως οι εκτελέσεις και οι θανατικές ποινές σε ένα σώμα 633 ανθρώπων καταλάμβαναν μόλις το 6,5% των ποινών ενώ οι ποινές φυλάκισης το 48,5%). Η αορίστου χρόνου προφυλάκιση του κατηγορούμενου μετά την προανάκριση, οι άθλιες συνθήκες κράτησης στα μπουντρούμια των φυλακών, η άσκηση ψυχολογικής βίας μέσω των συχνών επισκέψεων του ανακριτή-ιεροεξεταστή στο κελί και η παρακίνηση σε ομολογία ή μαρτυρία πληροφοριών είναι κάποιες από τις πρακτικές που το σύγχρονο διωκτικό κράτος κληρονόμησε από τη μεσαιωνική Ιερά Εξέταση. Η τιμωρία και το ποινικό σύστημα μετατρέπονται έτσι σε όργανα κοινωνικού ελέγχου, δημιουργώντας

ευάλωτες κοινωνικές υποομάδες εύκολα χειραγωγήσιμες μέσω ενός συστήματος αστυνόμευσης που επιτυγχανόταν με την επανάκληση μαρτύρων, τη διατήρηση αρχείων με τις ομολογίες των κατηγορουμένων και την ένδυση υποχρεωτικών σημαδιών –τις λεγόμενες *γλώσσες*– που καθιστούσαν αυτόν που τα έφερε εκ προοιμίου στο κοινωνικό περιθώριο. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα οι ιεροεξεταστές να μετατραπούν σε όργανα ελέγχου των συνειδήσεων και κατασκευής πραγματικοτήτων που ανταποκρίνονταν στις επιθυμίες της εξουσίας που υπηρετούσαν. Η συμβολή του Νόρμπερτ Ελίας συνίσταται στην ερμηνεία από μέρους του της σταδιακής εκκοσμίκευσης της τιμωρίας και της δίωξης, μέσα από τη θέσπιση ποινών και τεχνικών που στόχευαν στη χειραγώγηση των κοινωνικών σχέσεων με τη χρήση εξειδικευμένων μηχανισμών απονομής δικαιοσύνης ως μία από τις πλέον χαρακτηριστικές δράσεις της *εξουσίας* στο πλαίσιο της διαδικασίας του *εκπολιτισμού της ανθρώπινης κοινωνίας*. Η πανταχού παρούσα εξουσία, όμως, για τον Ελίας, είναι αδιανόητη χωρίς τη σύνδεσή της με τα άτομα. Είναι κάτι παραπάνω από την επιβλέπουσα δύναμη· εκείνη την αόριστη ύπαρξη που συναντάται στο έργο του Φουκώ. Είναι το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των υποκειμένων και υφίσταται μόνο στο πλαίσιο της σχέσης αυτής. Ο κοινωνικός ιστορικός Τζέιμς Γκίβεν, ερμηνεύοντας τη δημιουργία της Ιεράς Εξέτασης, αντιμετωπίζει την *εξουσία* ως το σύνολο των συμπαγών εκείνων πρακτικών που διαρκώς ανανεώνονται, αναθεωρούνται και ανασκευάζονται εντός του ιστορικού γίγνεσθαι και αποτελούν ίδιον του συνόλου των ανθρωπίνων κοινωνικών σχέσεων. Έτσι, ακόμα και όσοι κατέχουν οικονομική ή πολιτική εξουσία και παρά την προφανή πλεονεκτική τους θέση, από τη στιγμή που εντάσσονται στο πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων οφείλουν στην προσπάθεια διατήρησης των προνομίων τους να εκσυγχρονίζουν διαρκώς τους μηχανισμούς και τις μορφές διακυβέρνησης που ασκούν. Η εξουσιαστική δράση μεταμορφώνεται, λοιπόν, σε μία *μορφή τεχνολογίας*, δηλαδή σε ένα σώμα συγκεκριμένων τεχνικών που αναπτύσσεται για τη χειραγώγηση των κοινωνικών σχέσεων και έχει ανάγκη τη συνεργασία των *ενεργών υποκειμένων* προκειμένου να εγκαθιδρύσει την πειθαρχημένη κοινωνία στην οποία προσβλέπει.

Η ίδρυση και η δράση της μεσαιωνικής Ιεράς Εξέτασης ανταποκρίνεται πλήρως στην παραπάνω τάση και στις ανάγκες της *εξουσίας*. Παράλληλα ήταν ένα πρώτο πείραμα πολιτικής παραπλάνησης στην Ευρώπη, καθώς το μεγάλο πλεονέκτημα του νεόδμητου μηχανισμού αστυνόμευσης και καταστολής ήταν η δυνατότητα αλλοίωσης της πραγματικότητας. Κατασκεύασε κατά το δοκούν αλήθειες που ανταποκρίνονταν στις εξουσιαστικές ανάγκες και νομιμοποίησε το δυτικό συλλογικό φαντασιακό καταδίωξης των μειονοτικών ομάδων. Μετατράπηκε σε πρωτεργάτη των πρώτων απόπειρων της ευρωπαϊκής κεντρικής κοσμικής και εκκλησιαστικής εξουσίας να οργανώσει τους ίδιους τους *εξουσιαζόμενους* μέσω ενός διαρκούς ελέγχου και καθοδήγησης των συμπεριφορών και των νοοτροπιών τους. Οι τεχνικές που εισήγαγε στην προσπάθεια αυτή δεν ήταν καινούριες, η χρήση όμως που τους επεφύλαξε ήταν πραγματικά καινοτόμος. Εν τούτοις, όπως σε κάθε περίπτωση επιβολής καταναγκαστικής εξουσίας, έτσι και η μεθοδευμένη δράση της Ιεράς Εξέτασης στο Λαγκντόκ εξελίχτηκε σε μία διαλεκτική διαδικασία. Η απάντηση ήρθε από τις καθιερωμένες δομές της μεσαιωνικής κοινωνίας, όπως ο *οίκος*, η *αγροτική κοινότητα* και η *αίρεση*. Γύρω από αυτές οργανώθηκαν *ατομικές* και *συλλογικές δράσεις* ανυπακοής, όπως η φυγή, η ψευδής κατάθεση, ο εκφοβισμός των μαρτύρων κατηγορίας, η οργάνωση δικτύων αλληλεγγύης και υποστήριξης των φυγάδων αιρετικών, οι επιθέσεις σε Δομινικανικές μονές, η καταστροφή των ιεροεξεταστικών αρχείων –όργανα «φόβου και αηδίας» για τη μεσαιωνική κοινωνία, πιο μισητά και από τους ίδιους τους ιεροεξεταστές, σύμφωνα με τον Γκίβεν– ή ακόμα και οι δολοφονίες των μελών της Ιεράς Εξέτασης. Τέλος, η ιστορία της ίδρυσης και της δράσης των πρώτων ιεροεξεταστικών δικαστηρίων φανερώνει πως στην αυγή του 14ου αιώνα, πλέον, το νέο στοίχημα της εξουσίας ήταν η επιβολή της *πειθαρχίας*. Αργότερα θ' αναδειχθεί σε στοιχείο τομή για το πέρασμα στη νεωτερικότητα: «*το να είσαι μοντέρνος σημαίνει να είσαι πειθαρχημένος από το κράτος, από τους άλλους, από τον ίδιο σου τον εαυτό*» (Ρόμπερτ Βαν Κρίκεν).

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- **Bellah N.R.,** «Durkheim and History», *American Sociological Review,* 24 (1959), σ. 447-461.
- **Berlinerblau J.**, «Toward a Sociology of Heresy, Orthodoxy, and Doxa», *History of Religions*, 40 (2001), σ. 327-351.
- **Emirbayer M.**, «Durkheim's Contribution to the Sociological Analysis of History», *Sociological Forum*, 11 (1996), σ. 263-284.
- **Garland D.,** «Frameworks of Inquiry in the Sociology of Punishment», *The British Journal of Sociology*, 41 (1990), σ. 1-15.
- **Given B.J.**, *Inquisition and Medieval society: power, discipline, & resistance in Languedoc*, Ithaca N.Y. 1997.
- **Given B.J.**, «The Inquisitors of Languedoc and the Medieval Technology of Power», *The American Historical Review*, 94 (1989), σ. 336-359.
- **Jackman R.M.**, «Violence in Social Life», *Annual Review of Sociology*, 28 (2002), σ. 387-415.
- **Kelly A.H.**, «Inquisition and the Prosecution of Heresy: misconceptions and abuses», *Church History*, 58 (1989), σ. 439-451.
- **Krieken, Van R.,** «The organisation of the Soul: Elias and Foucault on Discipline and the Self», *Archives Européennes de Sociologie,* 31 (1990), σ. 353-371.
- **Moore R.I.,** *The formation of a persecuting society*, Oxford 1992.
- **Spierenburg P.**, «Punishment, Power, and History: Foucault and Elias», *Social Science History*, 28 (2004), σ. 607-36.
- **Φουκώ Μ.,** *Επιτήρηση και Τιμωρία : η γέννηση της φυλακής*, Αθήνα 2008.
- **Φουκώ Μ.,** *Εξουσία, γνώση και ηθική*, Αθήνα 1987.

Αυτοί οι πρόσφυγες

Κώστας Δεσποινιάδης

Το ζήτημα των μεταναστών και των προσφύγων είναι αναπόσπαστο κομμάτι πλέον της ζωής στις δυτικές κοινωνίες. Ο Δυτικός κόσμος, βασιζόμενος κυρίως στην τεχνολογική και στρατιωτική του υπεροπλία, εδώ και αιώνες εκμεταλλεύτηκε ποικιλοτρόπως τον υπόλοιπο κόσμο. Οι σταυροφορίες, η αποικιοκρατία, η καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση είναι μερικές μόνο μορφές της άπληστης κυριαρχίας της Δύσης. Η ευμάρεια της Δύσης βασίζεται στην εκμετάλλευση των άλλων κι αυτό είναι κάτι που καλό θα ήταν να μην το προσπερνάμε υποκριτικά.

Για χρόνια, τα θλιβερά αποτελέσματα αυτής της πλανητικής λεηλασίας έμεναν μακριά από τα μάτια μας, προτιμούσαμε να κρύβουμε τα σκουπίδια κάτω απ' το χαλάκι, και οι Δυτικοί έπρεπε να αναμετρηθούμε απλώς με την έλλειψη νοήματος που μάστιζε τις υλικά υπερπλήρεις, αλλά κατά τα άλλα απάνθρωπες κοινωνικές μας δομές.

Τα τελευταία χρόνια τα αποτελέσματα αυτής της λεηλασίας τα βλέπουμε και μπροστά μας, έξω από τα σπίτια μας. Είτε γιατί η ζωή σε πολλές χώρες του πλανήτη είναι απλώς αβίωτη, είτε γιατί ο καπιταλισμός και η υπερκαταναλωτική μας κοινωνία για να συνεχίσουν την τρελή τους κούρσα απαιτούν φτηνά εργατικά χέρια, ανθρώπους που ουσιαστικά έχουν χάσει την ανθρώπινη ιδιότητά τους και μπορούν να γίνουν θύματα μιας άνευ ορίων και άνευ όρων εκμετάλλευσης, οι ευρωπαϊκές χώρες και μαζί μ' αυτές κι η Ελλάδα έρχονται αντιμέτωπες με χιλιάδες απελπισμένους ανθρώπους που διεκδικούν μια καλύτερη τύχη.

Μοιραίο είναι το καινούργιο αυτό φαινόμενο να προκαλεί ποικίλες και αντιτιθέμενες αντιδράσεις. Από την μια οι

ξενόφοβες και ρατσιστικές κραυγές συντηρητικών στρωμάτων της κοινωνίας που στα πρόσωπα των μεταναστών και των προσφύγων βρίσκουν τα ιδανικά εξιλαστήρια θύματα. Για όλα φταίνε οι μετανάστες σε μια κατά τα άλλα κοινωνία αγγέλων όπου όλα λειτουργούν ρολόι. Οι κραυγές αυτές επικουρούμενες από τηλεοπτικά προγράμματα που αδίστακτα εμπορεύονται φόβο και ανασφάλεια ολοένα δυναμώνουν.

Από την άλλη, πολίτες ευαισθητοποιημένοι προσπαθούν να βρουν τρόπους ώστε όλοι να συνυπάρξουμε κατά το δυνατόν αρμονικά, σε έναν κόσμο που ελάχιστες δυνατότητες προσφέρει για κάτι τέτοιο. Ωστόσο, ακόμα κι όσοι δεν συμμερίζονται τις ξενοφοβικές και ρατσιστικές κραυγές που δείχνουν καθημερινά να κερδίζουν έδαφος, φαίνονται αμήχανοι στις προτάσεις τους. Πέρα από συνθήματα που λένε το αυτονόητο, ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι, καμία ζωή δεν είναι παράνομη, και ότι όλοι θα πρέπει να έχουμε τα ίδια δικαιώματα, και πέρα από γενικά ευχολόγια, στην πράξη ελάχιστα πράγματα μπορούμε να κάνουμε. Οι γηγενείς πληθυσμοί και οι ξένοι έρχονται ελάχιστα σε επαφή και συχνά μιλάμε για λογαριασμό των μεταναστών, δίχως καν να τους ακούμε ή απλώς χρησιμοποιώντας τους ως πεδίο άσκησης της δικής μας ευαισθησίας ή ως ιδανικό αντικείμενο της δικής μας αποενοχοποίησης.

Στην προοπτική αυτή νομίζω πως είναι επιβεβλημένο να αναζητήσουμε έναν καινούργιο προβληματισμό σχετικά με το ζήτημα των μεταναστών και των προσφύγων, έναν προβληματισμό που αφορά και τους μετανάστες (ή μάλλον αφορά πρωτίστως αυτούς) αλλά και τον τρόπο με τον οποίο εμείς τους αντιμετωπίζουμε.

Θα ήθελα λοιπόν να μιλήσω για δύο κείμενα που έχω δημοσιεύσει στο περιοδικό Πανοπτικόν (στα τεύχη 11 και 13).

Το πρώτο είναι ένα κείμενο της **Χ. Αρεντ** που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1943 στο μικρό εβραϊκό περιοδικό *Menorah Journal.* Και το δεύτερο είναι ένα κείμενο του **Αγκάμπεν** που σχολιάζει σχεδόν μισόν αιώνα μετά το κείμενο της Άρεντ. Και τα

δύο έχουν κοινό τίτλο: «Εμείς οι πρόσφυγες».

Η Άρεντ όπως και αρκετοί άλλοι γερμανοεβραίοι –όσοι πρόλαβαν και όσοι είχαν αυτή τη δυνατότητά- έφυγε το ’33 με την άνοδο του Χίτλερ από τη Γερμανία. Αρχικά, και μέχρι το 1939, πήγε στη Γαλλία κι έπειτα στην Αμερική.

Στο κείμενό της η Άρεντ ασκεί μια έντονη κριτική, στα όρια της πολεμικής, στους πρόσφυγες συμπατριώτες της που πασχίζουν πάση θυσία να αφομοιωθούν στο καινούργιο περιβάλλον και κάνουν τα αδύνατα δυνατά για να ξεχάσουν ποιοι ήταν και από πού προέρχονταν. Η Άρεντ επιτίθεται στη φιγούρα του αφομοιωμένου Εβραίου που παριστάνει πως είναι 150% Γερμανός, 150% Γάλλος, 150% Αμερικανός, και τελικά δεν ήταν τίποτα από όλα αυτά. Την ίδια στιγμή, ενώ τα στρατόπεδα συγκέντρωσης λειτουργούν ήδη, και χιλιάδες εβραίοι δολοφονούνται απάνθρωπα, αποτελώντας απλώς νούμερα σε στατιστικές, οι Εβραίοι πρόσφυγες, λέει η Άρεντ, παριστάνουν πως δεν συμβαίνει τίποτα, θέλουν να ξεχάσουν, και βγάζουν προς τα έξω ένα αισιόδοξο πρόσωπο. Η πραγματικότητα όμως γι’ αυτούς είναι συντριπτική. Οι διώξεις συνεχίζονται, τα ποσοστά αυτοκτονιών μεταξύ των εβραίων προσφύγων αυξάνονται συνεχώς και οι καινούργιες χώρες υποδοχής δεν είναι όσο φιλόξενες φανταζόντουσαν οι εβραίοι. Στο σημείο αυτό η Άρεντ διατυπώνει μια ριζοσπαστική πρόταση. Προτείνει να αντιστραφεί η κατάσταση του πρόσφυγα και του προσώπου δίχως χώρα –στην οποία και η ίδια ζούσε- και να καταστεί υπόδειγμα (Paradigm) μιας νέας ιστορικής συνείδησης. Ο πρόσφυγας που έχει χάσει όλα του δικαιώματα κι ωστόσο παύει να θέλει να αφομοιωθεί πάση θυσία σε μια νέα εθνική ταυτότητα, γίνεται μεν λιγότερο δημοφιλής, αλλά αποκτά ένα πλεονέκτημα. Γίνεται πλέον έναν δρων υποκείμενο και υπό προϋποθέσεις μπορεί να αποτελέσει την πρωτοπορία του λαού στην καινούργια τους πατρίδα.

Στο σημείο αυτό παίρνει τη σκυτάλη ο ιταλός φιλόσοφος Τζόρτζιο Αγκάμπεν, η σκέψη του οποίου χρωστά πολλά στην Άρεντ, και σχολιάζει το κείμενο της τελευταίας περίπου πενήντα χρόνια μετά, το 1995. Ο Αγκάμπεν θεωρεί –απόλυτως δικαιολογημένα κατά τη γνώμη μου– ότι οι προβληματισμοί της Άρεντ για τους

Εβραίους την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι απολύτως επίκαιροι σήμερα, στην Ευρώπη των μεταναστών, στην εποχή της παρακμής του έθνους-κράτους και της γενικής διάβρωσης των παραδοσιακών νομικο-πολιτικών κατηγοριών. Και μάλιστα ο Αγκάμπεν πάει ένα βήμα παραπέρα και λέει ότι στις παρούσες συνθήκες ο πρόσφυγας είναι ίσως η μόνη φιγούρα του λαού που μπορούμε να φανταστούμε σήμερα. Αν θέλουμε, λέει, να σταθούμε στο ύψος των νέων καθηκόντων ίσως πρέπει να εγκαταλείψουμε χωρίς δισταγμούς τις βασικές έννοιες με τις οποίες έχουμε παραστήσει τα πολιτικά υποκείμενα μέχρι τώρα (δηλαδή: ο πολίτης και τα δικαιώματά του, ο κυρίαρχος λαός, οι εργαζόμενοι κλπ.) και να ανακατασκευάσουμε την πολιτική μας φιλοσοφία εκκινώντας από αυτή τη μοναδική φιγούρα.

Στη συνέχεια, αφού κάνει μια πολύ σύντομη αλλά περιεκτική επισκόπηση της εμφάνισης των προσφύγων ως μαζικού φαινόμενου, θέτοντας την αφετηρία του φαινομένου αυτού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, φτάνει –εκκινώντας και πάλι από τη σκέψη της Άρεντ– στην καρδιά του προβλήματος κατ’ αυτόν:

Η Χάννα Άρεντ στο βιβλίο της *Ιμπεριαλισμός*, που είναι αφιερωμένο στο πρόβλημα των προσφύγων, έχει ένα κεφάλαιο που φέρει τον τίτλο: «Η παρακμή του έθνους-κράτους και το τέλος των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Τη διατύπωση αυτή –που συνδέει αναπόσπαστα τη μοίρα των δικαιωμάτων του ανθρώπου με εκείνη του σύγχρονου εθνικού κράτους, έτσι ώστε το τέλος του τελευταίου να συνεπάγεται απαραίτητα την έκπτωση των πρώτων- πρέπει να την πάρουμε σοβαρά, μας λέει ο Αγκάμπεν. Το παράδοξο εδώ είναι ότι ακριβώς η φιγούρα που θα έπρεπε κατ’ εξοχήν να ενσαρκώνει τα δικαιώματα του *ανθρώπου*, ο πρόσφυγας, συνιστά αντίθετα τη ριζική κρίση αυτής της έννοιας. «Η έννοια των δικαιωμάτων του ανθρώπου», γράφει η Άρεντ, «βασισμένη στην υποτιθέμενη ύπαρξη κάποιου ανθρώπινου όντος καθαυτού, κατέρρευσε σε κομμάτια μόλις εκείνοι που την διακήρυσσαν βρέθηκαν για πρώτη φορά αντιμέτωποι με ανθρώπους που είχαν πραγματικά χάσει κάθε άλλη συγκεκριμένη ιδιότητα και δεσμό εκτός από το απλό γεγονός ότι ήταν άνθρωποι». Στο σύστημα των

εθνών-κρατών, τα λεγόμενα ιερά και αναφαίρετα δικαιώματα του ανθρώπου αποδεικνύονται τελείως απροστάτευτα ακριβώς τη στιγμή που δεν είναι πλέον δυνατό να χαρακτηριστούν ως δικαιώματα των πολιτών κάποιου κράτους. Αν το καλοσκεφτούμε, αυτό το υπονοεί ήδη η αμφισημία του ίδιου του τίτλου της Διακήρυξης του 1789, «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη», στον οποίο είναι ασαφές εάν οι δύο όροι ονομάζουν δύο πραγματικότητες, ή εάν αντιθέτως αποτελούν ένα σχήμα, όπου ο δεύτερος όρος στην πραγματικότητα περιέχεται ήδη στον πρώτο.

Και συνεχίζει ο Αγκάμπεν: Είναι καιρός να πάψουμε να βλέπουμε τις Διακηρύξεις των Δικαιωμάτων από το 1789 και μετά σαν να ήταν αιώνιες εξαγγελίες που δεσμεύουν τους νομοθέτες να τις τηρούν. Πολύ περισσότερο που για το σύστημα του έθνους-κράτους ο πρόσφυγας συνιστά ένα ιδιαιτέρως ανησυχητικό στοιχείο επειδή: σπάζοντας την ταυτότητα μεταξύ ανθρώπου και πολίτη, μεταξύ γέννησης και εθνικότητας, ο πρόσφυγας βυθίζει σε κρίση την πρωταρχική μυθοπλασία της κυριαρχίας. Φυσικά, μεμονωμένες εξαιρέσεις στην αρχή αυτή πάντοτε υπήρξαν· η καινοτομία της εποχής μας, που απειλεί τα ίδια τα θεμέλια του έθνους-κράτους, είναι ότι όλο και περισσότερα τμήματα της ανθρωπότητας δεν μπορούν πλέον να εκπροσωπηθούν μέσα σε αυτή. Γι’ αυτό –επειδή δηλαδή ο πρόσφυγας αποδιαρθρώνει την παλαιά τριάδα κράτος/έθνος/έδαφος- αυτή η φαινομενικά οριακή φιγούρα αξίζει να θεωρηθεί μάλλον ως κεντρική φιγούρα της πολιτικής μας ιστορίας. θα ήταν καλό να μην ξεχνάμε ότι τα πρώτα στρατόπεδα στην Ευρώπη χτίστηκαν ως χώροι για τον έλεγχο των προσφύγων, και ότι η χρονική διαδοχή –στρατόπεδα εγκλεισμού, στρατόπεδα συγκέντρωσης, στρατόπεδα εξόντωσης- εκπροσωπεί μια απολύτως πραγματική σχέση καταγωγής. Ένας από τους λίγους κανόνες που οι Ναζί τήρησαν πιστά κατά τη διάρκεια της «τελικής λύσης» ήταν ότι μόνο αφού οι Εβραίοι και οι τσιγγάνοι είχαν χάσει κάθε ιθαγένεια (ακόμη και εκείνη την δεύτερης κατηγορίας ιθαγένεια που διέθεταν μετά τους νόμους της Νυρεμβέργης) μπορούσαν να σταλούν στα στρατόπεδα εξόντωσης. Όταν τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν είναι πλέον δικαιώματα του πολίτη, τότε αυτός είναι προορισμένος να πεθάνει.

Είναι ανάγκη, λέει ο Αγκάμπεν, να διαχωρίσουμε αποφασιστικά την έννοια του πρόσφυγα από αυτή «των δικαιωμάτων του ανθρώπου». Ο πρόσφυγας πρέπει να θεωρηθεί ως αυτό που είναι, δηλαδή τίποτα λιγότερο από μια οριακή έννοια που θέτει υπό ριζική διερώτηση τις αρχές του έθνους-κράτους και, ταυτόχρονα, μας βοηθά να καθαρίσουμε το έδαφος για μια ανανέωση των κατηγοριών μας, την οποία δεν μπορούμε να αναβάλλουμε άλλο τη στιγμή που οι ροές μετανάστευσης στην Ευρώπη συνεχώς μεγαλώνουν. Αυτό με το οποίο βρίσκονται αντιμέτωπα σήμερα τα βιομηχανοποιημένα κράτη είναι μια *μάζα μη πολιτών που διαμένουν μόνιμα*, και που ούτε μπορούν, ούτε θέλουν να πολιτογραφηθούν ή να επαναπατριστούν. Γι' αυτούς του μη πολίτες και μόνιμους κατοίκους έχει δημιουργηθεί μάλιστα ο νεολογισμός denizens (από citizens=πολίτες και το deny=αρνούμαι, όρος που σημαίνει δηλαδή την άρνηση της ιδιότητας του πολίτη) στους οποίους εκτός από τους μετανάστες πρέπει να υπολογίζουμε και μεγάλα τμήματα πληθυσμού των ανεπτυγμένων βιομηχανικά κρατών. Και δεν πρέπει να ξεχνάμε, λέει ο ιταλός φιλόσοφος, πως «με βάση τη γνωστή αρχή ότι ουσιαστική αφομοίωση με την ταυτόχρονη παρουσία τυπικών διαφορών εντείνει την έχθρα και την έλλειψη ανοχής, οι ξενόφοβες αντιδράσεις και οι αμυντικές κινητοποιήσεις θα αυξηθούν».

Τι προτείνει ο Αγκάμπεν;

Στρατόπεδα εγκλεισμού μεταναστών και προσφύγων έχουν ανοίξει ήδη στην Ευρώπη και αναμφίβολα το επόμενο βήμα θα είναι τα στρατόπεδα εξόντωσης. Προτού συμβεί αυτό και για να μην συμβεί «πρέπει τα έθνη-κράτη να βρούνε το θάρρος να θέσουν υπό διερώτηση την ίδια την αρχή της εγγραφής της γέννησης – και την τριάδα κράτος/έθνος/έδαφος που βασίζεται σε αυτήν.

Το μοντέλο που θα μπορούσε να αποτελέσει μια λύση είναι αυτό που κάποιοι προτείνουν για την Ιερουσαλήμ και υιοθετεί ο Αγκάμπεν. Να γινόταν δηλαδή η Ιερουσαλήμ πρωτεύουσα ταυτόχρονα και χωρίς εδαφικούς διαχωρισμούς δύο διαφορετικών κρατών. Αντί για δύο εθνικά-κράτη που τα χωρίζουν αβέβαια και απειλητικά

σύνορα θα είχαμε δύο πολιτικές κοινότητες που κατοικούν στην ίδια περιοχή και βρίσκονται σε μία κατάσταση *εξόδου*, όπως χαρακτηριστικά λέει ο Αγκάμπεν, η μία από την άλλη, και που αυτό που πλέον επικρατεί δεν είναι οι πολίτες αλλά οι άνθρωποι. Με την ίδια ακριβώς έννοια μπορούμε να δούμε την Ευρώπη όχι ως μια «Ευρώπη των εθνών», τα καταστρεπτικά αποτελέσματα της οποίας τα βλέπουμε και τα βιώνουμε κάθε μέρα, αλλά ως έναν α-εδαφικό ή καλύτερα εξωεδαφικό χώρο στον οποίο όλοι οι κάτοικοι των ευρωπαϊκών χωρών, ασχέτως καταγωγής, θα τελούσαν σε ένα καθεστώς εξόδου ή καταφυγίου. Μόνο σε ένα έδαφος όπου οι χώροι των κρατών θα έχουν διαπεραστεί και θα έχουν παραμορφωθεί τοπολογικά, και που ο πολίτης θα έχει μάθει να αναγνωρίζει τον εαυτό του ως τον πρόσφυγα που είναι, μόνο σ’ έναν τέτοιο χώρο είναι σήμερα νοητή η πολιτική επιβίωση του ανθρώπου.

Ομιλία με θέμα: «Πρόσφυγας. Διαρρηγνύοντας το έθνος-κράτος» Νοσότρος 16-10-2009

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 2

Τα όρια του συνδικαλισμού και ο θεσμός των λαϊκών συνελεύσεων

Γρηγόρης Τσιλιμαντός

Ο συνδικαλισμός ως προϊόν της ταξικής πάλης και ως οργανωτική δομή των εργαζομένων, ήρθε για να διαχειριστεί ή για να ανατρέψει τις εργασιακές σχέσεις που αναπτύσσονταν σε συνθήκες

ανταγωνισμού μέσα στους χώρους δουλειάς. Η πρωταρχική από τα κάτω οργάνωση των εργατών με αιχμή του δόρατος τις συνθήκες εργασίας και την αμοιβή γέννησε πολλές προσδοκίες σ' ολόκληρη την κοινωνία, στο βαθμό και στο μέτρο που αποτελούσαν μαζί με τους αγρότες τη συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού.

Επειδή όμως ο καπιταλισμός στηρίχθηκε στο νέο υποκείμενο της εκμετάλλευσης, τον εργάτη, τον μετέθεσε στην ατμομηχανή του, υπόδουλο και πρωτεργάτη ταυτόχρονα της επικυριαρχίας του, σε μια πορεία που όπως αποδείχθηκε ούτε λογική είχε, ούτε όρια και φραγμούς. Κι όπου αυτά εμφανίζονταν δεν φείδονταν ούτε σε αίμα ούτε σε τρομοκρατία.

Όμως ο καπιταλισμός δεν στηρίχτηκε στην ωμή βία αλλά στην ικανότητά του να ενσωματώνει και να αφομοιώνει τις ρηγματώσεις του. Η ωμή βία δεν φανέρωνε τη δύναμή του αλλά την αδυναμία του στην ενσωμάτωση και στην αφομοίωση.

Πίσω λοιπόν απ' το παραπέτασμα της βίας ξεδιπλώνεται το ίδιο του το φαντασιακό που φόρτωσε με δυο ιδεολογικά βάρη την πλάτη των εργαζόμενων όσον αφορά το θέμα μας.

Το πρώτο βάρος ήταν η ιδεολογία του μεσσιανισμού, με όλα τα θρησκευτικά χαρακτηριστικά με «νόμους» ιστορικούς και οικονομικούς και ό,τι αυτό συνεπαγόταν. Βασικός μέντορας αυτού του μεσσιανισμού ήταν ο Μαρξ και ο μαρξισμός που αντικατέστησε τη μεταφυσική της θρησκείας με τη γήινη επιστημονική «αλήθεια» του κομμουνισμού.

Το δεύτερο βάρος και το πιο ανθεκτικό, αφού το πρώτο στις μέρες μας έχει συντριβεί, ήταν και παραμένει να είναι η ιδεολογία της οικονομίας. Πώς δηλαδή μέσα σ' αυτήν ο καπιταλισμός εκών άκων ανακάλυψε το ΕΙΝΑΙ των ανθρώπινων σχέσεων και της ανθρώπινης ιστορίας. Η οργάνωση της παραγωγής και το παραγόμενο προϊόν αποτέλεσαν αξίες καθ' εαυτές ως υλικές απολήξεις της πραγμάτωσης αυτού του ΕΙΝΑΙ. Το τι σήμαινε αυτό μπορούμε να το δούμε στα χειρόγραφα του '45 του Μαρξ όπου εν ολίγοις καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι εργάτες

και κατ’ επέκταση οι επαναστάτες δεν πρέπει να χολοσκάνε για την καλύτερη οργάνωση της παραγωγής γιατί αυτήν την έχει ανακαλύψει ο ίδιος ο καπιταλισμός

Εμπράγματο αποτέλεσμα αυτής της θέσης ο Λένιν, που εισάγει τον φορντισμό και την αλυσίδα παραγωγής στα εργοστάσια της νεοσύστατης δικτατορίας του.

Πέρα όμως απ’ τον Μαρξ και τους μαρξιστές, αυτό που εισάγεται ως κεντρικός στόχος της ταξικής πάλης των εργατών είναι το ζήτημα της κατοχής των μέσων παραγωγής και του παραγόμενου πλούτου. Η ανάπτυξη όμως των παραγωγικών δυνάμεων αποτέλεσε μονόδρομο και για τον καπιταλιστή και για τον εργάτη. Ας μην ξεχνάμε και την πολλάκις επαναλαμβανόμενη θέση του Μπακούνιν πως συμφωνούσε απόλυτα με το οικονομικό πρόγραμμα του Μαρξ αλλά διαφωνούσε με το πολιτικό. Ήταν η εποχή που οι επιστημονικές ανακαλύψεις και η βιομηχανική ανάπτυξη, πρώιμο στάδιο της τεχνοεπιστήμης, έδειχναν να αποτελούν τους βασικούς άξονες για το πέρασμα απ’ την εποχή της σπάνης στην εποχή της αφθονίας. Η ένδυση, η επικοινωνία, η μετακίνηση, οι μεταφορές, η διατροφή με νέα προϊόντα μαζί με την εκμηχάνιση αποτέλεσαν τους μεγάλους πυλώνες της καπιταλιστικής ανάπτυξης και την πρώτη μεγάλη καμπάνια διάδοσής του.

Σ’ αυτήν τη φάση, η επαναστατική εκδοχή του συνδικαλισμού έθετε άμεσα το ζήτημα ελέγχου και κατοχής των εργοστασίων και της γης καθώς και του παραγόμενου πλούτου που οικειοποιούνταν ληστρικά οι κεφαλαιοκράτες.

Όλες οι εξεγέρσεις και οι επαναστάσεις οδηγούσαν στην πόρτα του εργοστασίου. Από μέσα το αφεντικό για να αμυνθεί κι απ’ έξω ο εργάτης για να το καταλάβει. Η τελευταία επανάσταση πριν το ’50, η Ισπανική, έχοντας σαν πολιορκητικό κριό τον αναρχοσυνδικαλισμό, αποτέλεσε την εσχατιά των εργατικών διεκδικήσεων με την αυτοδιεύθυνση της παραγωγής για λογαριασμό ολόκληρης της κοινωνίας.

Μετά τον πόλεμο, ο καπιταλισμός αφού ανανέωσε την αναγκαιότητά

του για να αποκατασταθούν οι μεγάλες καταστροφές που ο ίδιος προκάλεσε υπογράφοντας νέο κοινωνικό συμβόλαιο με πραγματικές αυξήσεις, κοινωνική ασφάλιση, συντάξεις, συλλογικές συμβάσεις εργασίας κ.λπ., αναζητά άλλους τρόπους αντιμετώπισης των εργατικών διεκδικήσεων. Ό,τι δεν μπόρεσε να κάνει μέσα στους χώρους δουλείας το έκανε έξω απ αυτούς. Ό,τι δηλαδή δεν μπόρεσε να κάνει με τις μηχανές προκειμένου να μειώσει την ισχύ της εργατικής δύναμης, το έκανε με το εμπόρευμα ανοίγοντας νέους κύκλους και νέες θέσεις εργασίας για την κάλυψη των τεχνικών αναγκών που αυτό δημιουργούσε. Ο εργαζόμενος μετατρέπεται σε καταναλωτή και η ένταση των υπηρεσιών που μεσολαβούν για τη διάθεση του εμπορεύματος γιγαντώνεται.

Η καταναλωτική φρενίτιδα είχε τρεις ουσιώδεις συνέπειες. Πρώτον, την ενσωμάτωση του συνόλου του πληθυσμού στη λογική του εμπορεύματος που δημιουργεί εφήμερα και εναλλασσόμενα στυλ ζωής. Η ιδιομορφία αυτών των στυλ είναι πως παύει το παραγόμενο προϊόν να υποστηρίζει την ανάγκη του ανθρώπου και είναι ο άνθρωπος που καλείται να υποστηρίξει τις ανάγκες του εμπορεύματος. Δεύτερον, την υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων για τις ανάγκες μιας δήθεν ανάπτυξης που αποτιμάται σε τεράστιες οικολογικές καταστροφές, σε κατασπατάληση ενέργειας και σε συσσώρευση απίθανου όγκου σκουπιδιών. Να γιατί σήμερα δεν ξέρουμε τι να κάνουμε με το λιώσιμο των πάγων, την τρύπα του όζοντος, να γιατί οι χωματερές πλημμυρίζουν, να γιατί ερημώνονται περιοχές γύρω απ τα ενεργειακά εργοστάσια, να γιατί οι υδάτινοι πόροι εξαντλούνται με εκθετικούς ρυθμούς. Αν σ’ αυτό προσθέσουμε την καταστροφή της γεωργίας και τον διατροφικό εφιάλτη που ακολούθησε, το τοπίο γίνεται ακόμη πιο Αποκαλυπτικό.

Τρίτον, την αυξανόμενη ιδιώτευση ως αναγκαία και ικανή συνθήκη εξάπλωσης του εμπορεύματος που σε ατομικό επίπεδο οδήγησε σε προσωπικές φωλιές από πράγματα άχρηστα στην πλειονότητά τους, στο δε συλλογικό οδήγησε στη γενικευμένη συντεχνία, στην αποδόμηση της κοινωνικής αλληλεγγύης και στους χώρους της

εργασίας στην αποτελμάτωση της αλληλεγγύης των εργαζόμενων μεταξύ τους.

Το να πούμε ότι για όλα τα παραπάνω ευθύνεται, στο βαθμό που την αφορά, η ξεπουλημένη γραφειοκρατική ηγεσία του συνδικαλιστικού κινήματος, λέμε μια κοινοτοπία, έναν αφορισμό χωρίς να αντιλαμβανόμαστε τις μεγάλες ανατροπές των τελευταίων πενήντα χρόνων.

Οι δύο εκδοχές του συνδικαλισμού (ρεφορμιστικός-επαναστατικός) στηρίζονται πάνω στους ίδιους βασικούς άξονες που έχουν να κάνουν με τη συμμετοχή των εργαζομένων στην παραγωγική διαδικασία και στη συμμετοχή τους στο παραγόμενο προϊόν. Οι μεν ρεφορμιστές διαπραγματεύονται τα ελάχιστα αναπαράγοντας την εκμετάλλευση, οι δε επαναστάτες τα θέλουν όλα για όλους καταργώντας την εκμετάλλευση.

Αυτό που δεν μπόρεσαν να αντιληφθούν και οι δύο και κυρίως ο δεύτερος, ήταν το γεγονός πως τα προβλήματα μέσα στους χώρους δουλειάς μεταφέρονταν με μεγαλύτερη βαρύτητα έξω απ’αυτούς. Δεν αντιλαμβάνονταν δηλαδή πως πρόβλημα δεν ήταν μόνο οι συνθήκες εργασίας, η αμοιβή, η συμμετοχή και η κατοχή των μέσων παραγωγής, αλλά πρόβλημα γινόταν όλο και πιο έντονα η ίδια η εργασία, το προϊόν της οποίας είχε τεράστιες κοινωνικές επιπτώσεις.

Όποιος επιμένει στο συνδικαλισμό πρέπει να απαντήσει σε δυο καίρια ερωτήματα. Τι σημαίνει τα εργοστάσια να πάρουν οι εργάτες και τι σημαίνει επαναοικειοποίηση του παραγόμενου πλούτου; Σήμερα δεν έχουμε να κάνουμε μ’ αυτό. Η παραγωγή και το παραγόμενο προϊόν είναι σε έντονη και ανθιστάμενη αμφισβήτηση. Η πιο σκληρή κριτική ενάντια στον καπιταλισμό δεν προέρχεται μέσα απ’ τους χώρους δουλειάς αλλά έξω απ’αυτούς, από κινήσεις πολιτών που συσπειρώνονται όχι στη βάση της εργασίας αλλά στη βάση των αμφίβολων ή καταστρεπτικών της συνεπειών. Η ίδια η «ανάπτυξη» έχει μπει στο στόχαστρο της κριτικής με οδομαχίες. Ο παραγόμενος πλούτος γίνεται όλο και περισσότερο παραγόμενη σαβούρα και η αντίστοιχη βιομηχανική

μονάδα όχι ανάσα για την περιοχή αλλά μπόχα. Τι είδους λοιπόν αυτοδιεύθυνση μπορεί να γίνει στα εργοστάσια λιπασμάτων, στα εργοστάσια καύσης στους ΧΥΤΑ, στα μεταλλεία χρυσού στην Χαλκιδική, στο φράγμα του Αχελώου στο ύψος της εκτροπής, στα πυρηνικά εργοστάσια, στις μονάδες του λιθάνθρακα; Τι είδους πλούτος είναι τα προϊόντα της γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής που πρέπει να οικειοποιηθούμε αβλεπί και απνευστί, όταν τα διατροφικά σκάνδαλα διαδέχονται το ένα το άλλο; Σήμερα οι παραγωγικές μονάδες και τα προϊόντα τους δεν είναι αντικείμενα κατοχής και χρήσης αλλά αντικείμενα κοινωνικής διαβούλευσης για τη χρησιμότητά τους. Κι όταν η απόφανση είναι αρνητική, δύο είναι οι συνήθως και μονίμως απόντες: τα αφεντικά και οι εργαζόμενοι. Είναι τυχαίο άραγε που σ' όλες τις κινήσεις ενάντια στα αποτελέσματα της εργασίας απουσιάζουν παντελώς τα σωματεία; Η μήπως είναι τυχαίο που οι πλατείες δεν ήθελαν την παρουσία των σωματείων ούτε ζωγραφιστή; Για το τι συνέβαινε με την ανακύκλωση και στους Ταγαράδες τόσα χρόνια, οι εργαζόμενοι στους ΟΤΑ το γνώριζαν καλύτερα απ' τον καθένα, όμως οι κινητοποιήσεις ήρθαν απ' τους κατοίκους των γύρω περιοχών, ακόμα και τις πληροφορίες τις συνέλεγαν έξω απ τον χώρο εργασίας κι όχι μέσα απ' αυτόν.

Σήμερα η αμφισβήτηση του συνδικαλισμού ακολουθεί την ίδια διαδρομή, όχι μ' αυτή των απαξιωμένων γραφειοκρατών του, αλλά με κάτι πολύ πιο βαθύ, με την αμφισβήτηση της ίδιας της εργασίας. Τώρα απαιτείται ο επανακαθορισμός της όχι σαν σχέση εργάτη-εργοδότη, αλλά ως συνολική κοινωνική σχέση. Αν το παραγόμενο προϊόν είναι κοινωνικό τότε τα ερωτήματα δεν μπορεί να τα θέσει και δεν μπορεί να τα λύσει κανείς άλλος πέρα απ' την ίδια την κοινωνία.

Ο συνδικαλισμός σήμερα δεν μπορεί να αποτελέσει τον μοχλό του κοινωνικού μετασχηματισμού, όχι μόνο γιατί κυριαρχεί ο ρεφορμισμός, η συντεχνία, η γραφειοκρατία, το ξεπούλημα και η καρέκλα, αλλά γιατί από μόνος του δεν μπορεί να απαντήσει και δεν μπορεί να λύσει τα μεγάλα ζητήματα που εγείρουν η ίδια η εργασία και το παραγόμενο προϊόν. Στο παράδειγμα της υγείας,

όλοι οι συνδικαλιστές, ριζοσπάστες και μη, συμφωνούν για περισσότερα νοσοκομεία, περισσότερους γιατρούς και νοσοκόμες για καλύτερες υπηρεσίες υγείας. Όμως ιδιαίτερα στον δυτικό κόσμο τα υπάρχοντα νοσοκομεία θα περίσσευαν αν άλλαζε η ποιότητα της διατροφής και του περιβάλλοντος. Τούτα δω όμως προϋποθέτουν ριζική αλλαγή της γεωργίας, ριζική αλλαγή στη μετακίνηση και ριζική αλλαγή στην εγκατάσταση των βιομηχανικών μονάδων. Αυτό σημαίνει πραγματική πρόληψη κι όχι κάθε τρεις και λίγο τσεκ-απ και δίαιτα. Ή θα απαντήσουμε στο ζήτημα της υγείας ως κοινωνία ή θα συνδικαλίζουμε τον φαύλο κύκλο της.

Οι πλατείες άνοιξαν το δρόμο για τη μεγάλη κοινωνική διαβούλευση, η οποία χωρίς την άμεση δημοκρατία θα ήταν μια κακόγουστη επανάληψη της συνδικαλιστικής, κομματικής και κοινοβουλευτικής φάρσας. Μπορούμε να τον διαβούμε αρκεί να τον περπατήσουμε.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 2

Συνέντευξη Michael Albert: Αναζητώντας Διέξοδο από τον Καπιταλισμό

Συνέντευξη: Δημήτρης Κωνσταντίνου

Κατά τη διάρκεια της κρίσης του οικονομικού και πολιτικού συστήματος στην Ελλάδα, οι άνθρωποι ψάχνουν διέξοδο από τον καπιταλισμό. Άρχισαν να μιλάνε για Άμεση Δημοκρατία. Ποια οικονομία θα ήταν συμβατή με την άμεση δημοκρατία;

Με τον όρο άμεση δημοκρατία, θεωρώ ότι εννοείς πως στο πολιτικό πεδίο οι άνθρωποι καθορίζουν οι ίδιοι τις πολιτικές

και τα αποτελέσματα. Ή τουλάχιστον τα καθορίζουν όσο αυτό είναι οργανωτικά δυνατό. Επομένως, δίνεται μεγάλη βαρύτητα στη συμμετοχή, τις συνελεύσεις, κ.ο.κ.

Ένα τέτοιο πολιτικό σύστημα απαιτεί ανθρώπους που, στην υπόλοιπη ζωή τους, εκπαιδεύονται να έχουν απόψεις, να τις καλλιεργούν, να τις εκφράζουν, να τις υποστηρίζουν. Επομένως, για να είναι μια οικονομία συμβατή, δεν πρέπει να διαχωρίζει τους ανθρώπους, έτσι ώστε μια μεγάλη πλειοψηφία να είναι πειθαρχημένη και ελλιπώς προετοιμασμένη για την πολιτική συμμετοχή. Επίσης, δεν πρέπει να δίνει σ' ορισμένους ανθρώπους που παίρνουν πολιτικές αποφάσεις τα υλικά μέσα με τα οποία θα μπορούν να διαστρεβλώνουν τις πολιτικές σχέσεις προς το συμφέρον τους.

Αυτό σημαίνει ότι η οικονομία δεν πρέπει να γεννάει ταξικούς διαχωρισμούς με μία κυρίαρχη τάξη και μία ή περισσότερες υποδεέστερες τάξεις. Αν η οικονομία γεννάει ταξικό διαχωρισμό, όχι μόνο αντιβαίνει στις αρχές της αληθινής δημοκρατίας στο οικονομικό πεδίο, αλλά λειτουργεί ως σχολείο για τους ανθρώπους, διδάσκοντας στα μέλη της κυρίαρχης τάξης ότι έχουν δικαιώματα και προνόμια – χαρίζοντάς τους γνώση, αυτοπεποίθηση, ικανότητες και την τάση να κυριαρχούν όχι μόνο στην οικονομία αλλά, εξαιτίας της συνήθειας και των συνθηκών, και στην πολιτική επίσης–, ενώ επιπλέον τους παρέχει πλούσια μέσα για να διατηρούν και να επεκτείνουν τα πλεονεκτήματά τους. Διδάσκει στα μέλη των κατώτερων τάξεων ότι δεν έχουν δικαιώματα και προνόμια. Τους ληστεύει τη δυνατότητα πρωτοβουλιών, μειώνει τη γνώση και την αυτοπεποίθησή τους, εξασθενεί τις ικανότητές τους και τους ενσταλάζει την τάση να είναι υποτακτικοί και πειθήνιοι όχι μόνο στην οικονομία αλλά, εξαιτίας της συνήθειας και των συνθηκών, και στην πολιτική.

Επομένως, θεωρώ ότι η απάντηση είναι ότι χρειαζόμαστε μια αταξική οικονομία την οποία εγώ και πολλοί άλλοι αποκαλούμε συμμετοχική. Πρόκειται για μια οικονομία που βασίζεται σε τέσσερις θεμελιώδεις θεσμικές δεσμεύσεις:

- Εργατικά και καταναλωτικά αυτοδιαχειριζόμενα συμβούλια, αντί για ιδιωτική ιδιοκτησία και ιεραρχική λήψη αποφάσεων
- Αμοιβή με βάση τη διάρκεια, την ένταση και το βαθμό δυσκολίας της κοινωνικά χρήσιμης εργασίας (καλύπτοντας τις ανάγκες των ανθρώπων όταν επιβάλλεται από ιατρικούς ή άλλους λόγους), αντί για αμοιβή με βάση την ιδιοκτησία, την ισχύ, το αποτέλεσμα ή μόνο με βάση τις ανάγκες των ανθρώπων
- Ισορροπημένα πλέγματα απασχόλησης που εξισορροπούν τις θετικές συνέπειες εκείνων των εργασιών που αυξάνουν τις δυνατότητες των ανθρώπων, αντί για τον καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας που περιλαμβάνει μονοπώληση από λίγους των θέσεων που αυξάνουν τις δυνατότητες των ανθρώπων, οι οποίοι για το λόγο αυτό εξουσιάζουν τους υπόλοιπους
- Και συμμετοχικό σχεδιασμό (ή συλλογική διαπραγμάτευση των εισροών και των εκροών), αντί για αγορές, κεντρικό σχεδιασμό ή συνδυασμό των δύο για την κατανομή πρώτων υλών, εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών.

Μπορείς να μας εξηγήσεις λίγο περισσότερο το συμμετοχικό σχεδιασμό; Πώς λειτουργεί και γιατί δεν επιλέγουμε πιο γνώριμες μεθόδους, όπως οι αγορές ή ο κεντρικός σχεδιασμός; Ποια είναι η λειτουργία των Επιτροπών Διευκόλυνσης (Iteration Facilitation Boards);

Μια οικονομία πρέπει ν’ αποφασίζει, με κάποιο τρόπο, πόση ποσότητα από κάθε αγαθό ή υπηρεσία παράγεται, πόση καταναλώνεται, πού θα δουλεύουν οι άνθρωποι, πού θα χρησιμοποιούνται οι πρώτες ύλες, κ.ο.κ. Οι αγορές και ο κεντρικός σχεδιασμός επιτελούν αυτή τη λειτουργία με τρόπους που υπονομεύουν τη δικαιοσύνη, την ισότητα, την αυτοδιαχείριση. Για παράδειγμα, ο κεντρικός σχεδιασμός είναι αυταρχικός – περιλαμβάνει μια ιεραρχική δομή με την τάξη των συντονιστών πάνω από την τάξη των εργαζόμενων, και οδηγεί, επίσης, σε αυταρχικό κράτος. Οι αγορές, που είναι η πλέον

συνηθισμένη επιλογή, περιλαμβάνει αγοραστές και πωλητές που προσπαθούν εξαπατήσουν ο ένας τον άλλο. Ακόμη και χωρίς ιδιωτική ιδιοκτησία, διεξάγεται ένας πόλεμος του καθένα εναντίον όλων, στον οποίο οι καλοί τερματίζουν τελευταίοι. Η αντικοινωνική συμπεριφορά επιβάλλεται αν κάποιος θέλει να πετύχει. Επειδή ο χρονικός ορίζοντας των αποφάσεων είναι μικρός και εξαιτίας του εγγενούς κινήτρου για συσσώρευση και της αδυναμίας να ληφθούν υπόψη οι ευρείες κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες που επηρεάζουν τους ανθρώπους πέρα από τους άμεσους αγοραστές και πωλητές, οι αγορές υποβαθμίζουν, επίσης, σε σημείο πιθανής εξόντωσης, το περιβάλλον στο οποίο ζούμε. Τέλος, παρόλο που απαιτεί μεγαλύτερη συζήτηση για να περιγραφεί πλήρως, με την εσωτερική λογική τους, οι αγορές γεννούν ταξικούς διαχωρισμούς και ανταμείβουν με βάση την ισχύ και το αποτέλεσμα του καθενός. Με λίγα λόγια, οι αγορές παραβιάζουν τις νόρμες που έχουν οι ευσυνείδητοι και ευαίσθητοι άνθρωποι σχετικά με το πώς επιθυμούν να ζουν.

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός, σ’ αντίθεση με τις αγορές και τον κεντρικό σχεδιασμό, περιλαμβάνει εργαζόμενους και καταναλωτές που συλλογικά και συνεργατικά διαπραγματεύονται την ατομική και συλλογική παραγωγή και κατανάλωση. Στην ουσία, τα συμβούλια των εργαζομένων και οι καταναλωτές ως άτομα αλλά και ως μέλη συμβουλίων για τις οικογένειες, τις γειτονιές, τις περιφέρειες, κ.ο.κ., συμμετέχουν σε μια κοινή διαβούλευση, ανταλλάσοντας πληροφορίες σχετικές με τον υπολογισμό του αληθινού κοινωνικού κόστους και τα οφέλη πιθανών επιλογών, καταλήγοντας σε αποφάσεις, με τις οποίες, τελικά, ο καθένας συμμετέχει και προσφέρει αναλόγως στο ατομικό και στο κοινωνικό επίπεδο της ζωής. Μια πλήρης περιγραφή θα ήταν πολύ μεγάλη για τη συνέντευξη αυτή, αλλά είναι δημοσιευμένη στο διαδίκτυο και σε έντυπα, για κάθε ενδιαφερόμενο.

Όσο για τις επιτροπές διευκόλυνσης – αυτό δεν είναι κάτι ασυνήθιστο. Κατά τη διάρκεια της οικονομικής ζωής δεν παράγουμε μόνο ποδήλατα, βιολιά, καλαμπόκι κ.ο.κ., αλλά

χρειάζεται επίσης να συγκεντρώνουμε πληροφορίες και να τις επεξεργαζόμαστε, ως μέρος της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για τον καταμερισμό εισροών-εκροών. Αυτή η δουλειά γίνεται, όπως όλες οι άλλες εργασίες σαν την παραγωγή καλαμποκιού ή ποδηλάτων, απ' ορισμένους ανθρώπους που συμμετέχουν στα ισορροπημένα πλέγματα απασχόλησης και αμείβονται όπως ανέφερα παραπάνω, απλώς στην περίπτωση αυτή οι θέσεις εργασίας τους λέγονται επιτροπές διευκόλυνσης. Συλλέγουν δεδομένα και τα κάνουν διαθέσιμα σ' ολόκληρο τον πληθυσμό. Όσοι ενδιαφέρονται, και πάλι, θα μπορούσαν να διαβάσουν περισσότερα και να δουν ότι αυτά τα καθήκοντα διευκολύνουν και ομαλοποιούν κάποιες εργασίες που πρέπει να γίνουν, αλλά δεν χαρίζουν οποιαδήποτε ανάρμοστη εξουσία στους εργαζόμενους εκεί.

Πώς θα είναι αυτή η οικονομία διασυνδεδεμένη με τη λήψη πολιτικών αποφάσεων σε συνθήκες άμεσης δημοκρατίας; Τι γίνεται αν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ της οικονομίας και της λήψης πολιτικών αποφάσεων;

Αυτά τα δύο, πολιτική και οικονομία, προφανώς πρέπει να παντρεύονται, όπως και οι άλλες πτυχές της κοινωνικής ζωής, όπως π.χ. ο πολιτισμός και η οικογένεια. Αυτό θέτει ένα ζήτημα, για το οποίο μίλησα παραπάνω. Κάθε κεντρική πτυχή της κοινωνίας είναι, στην ουσία, ένα είδος σχολείου που επηρεάζει τη συνείδησή μας, τις συνήθειες, τις τάσεις κλπ. Η επίδραση της καθεμιάς στους ανθρώπους πρέπει να είναι συμβατή με τις ανάγκες των άλλων πτυχών της κοινωνικής ζωής, για ανθρώπους με συγκεκριμένες δυνατότητες και κλίσεις. Επομένως, όπως ανέφερα προηγουμένως, η οικονομία πρέπει να επιδρά στους ανθρώπους έτσι ώστε οι άνθρωποι, μέσα από την οικονομική τους ζωή, να προετοιμάζονται, να αποκτούν τη δυνατότητα και την τάση να λειτουργούν όπως απαιτεί το πολιτικό σύστημα, και το ίδιο ισχύει για τους υπόλοιπους συνδυασμούς, όπως οικονομία και οικογένεια ή πολιτική και πολιτισμός, κ.ο.κ.

Ωστόσο, όπως επισήμανες στην ερώτηση, υπάρχει κι ένα άλλο ζήτημα. Τι γίνεται αν η πολιτική επιβάλει μια νόρμα στην οποία η οικονομία πρέπει να υποταχθεί; Μπορεί να το κάνει αυτό; Η

απάντηση, για μια συμμετοχική οικονομία, είναι ναι, με την προϋπόθεση ότι η νόρμα είναι συμβατή με την αταξικότητα, την ισότητα, κλπ. Επομένως, ναι, μπορεί να επιβληθεί μια νόρμα που να περιορίζει τις οικονομικές επιλογές, αποφάσεις ή διευθετήσεις, ίσως για πολιτισμικούς λόγους, ή για ιατρικούς, ή για οικολογικούς ή για οτιδήποτε – και τότε η νόρμα πρέπει να εφαρμοστεί. Ο μόνος λόγος για τον οποίο θα υπήρχε πρόβλημα θα ήταν αν η νόρμα κυριολεκτικά ανέτρεπε τη βασική λογική μιας τέτοιας οικονομίας, το οποίο δεν θα συνέβαινε, εφόσον η οικονομία και η πολιτική θεμελιώνονταν στις ίδιες αξίες.

Στη συμμετοχική οικονομία, το προϊόν αποφασίζεται από τη συλλογική αυτοδιαχείριση, στα συμβούλια εργαζομένων, στις οικογένειες, τα τοπικά συμβούλια καταναλωτών, κ.ο.κ., συνδεδεμένα όλα αυτά με τη συλλογική διαδικασία διαπραγμάτευσης του συμμετοχικού σχεδιασμού. Κατά συνέπεια, οι άνθρωποι έχουν λόγο στις αποφάσεις ανάλογα με το πόσο επηρεάζονται, το οποίο ισοδυναμεί με το να ελέγχουν τις ζωές τους, χωρίς να παρεμποδίζουν τους άλλους να κάνουν το ίδιο. Επομένως, δεν υπάρχει σύγκρουση μεταξύ της οικονομίας και της άμεσης δημοκρατίας, αν εννοούμε έτσι την άμεση δημοκρατία. Αν, αντίθετα, κάποιος εννοεί άμεση δημοκρατία ότι όλοι κάνουν ότι θέλουν ή ότι όλοι έχουν ίσο λόγο σε όλες τις αποφάσεις – ακόμα και σ' αυτές που δεν τους αφορούν καθόλου – τότε υπάρχει μεγάλη σύγκρουση, επειδή αυτή είναι μια υπερ-ατομικιστική αντίληψη, αντικοινωνική και, στην ουσία, κατά την άποψή μου, αντιδημοκρατική αντίληψη, η οποία επιπλέον είναι σε κάθε περίπτωση αδύνατο να εφαρμοστεί. Με άλλα λόγια, δεν θέλουμε ένα σύστημα όπου όλοι θα συζητάμε άμεσα για όλες τις καταναλωτικές επιλογές του καθενός ατόμου ούτε για όλες τις αποφάσεις που πρέπει κάθε μέρα να παίρνει ο κάθε εργασιακός χώρος. Το ίδιο ισχύει και για την πολιτική. Η άμεση δημοκρατία δεν μπορεί να σημαίνει ότι όλες οι αποφάσεις παίρνονται στις τοπικές συνελεύσεις με τη μέθοδο της πλειοψηφίας και έναν ψήφο για κάθε άτομο. Προφανώς, εφόσον στοχεύει στην πολιτική συμμετοχή και δικαιοσύνη, πρέπει να σημαίνει αυτοδιαχείριση, δηλαδή ο καθένας να έχει λόγο στις αποφάσεις ανάλογα με το

πόσο τον επηρεάζουν – και αυτό είναι που εφαρμόζει η συμμετοχική οικονομία στον τομέα της.

Με άλλα λόγια, αληθινή άμεση δημοκρατία είναι, θεωρώ, η αυτοδιαχείριση και ο αυτοκαθορισμός. Και η συμμετοχική οικονομία είναι μια αυτοδιαχειριζόμενη οικονομία της οποίας οι εργαζόμενοι και οι καταναλωτές είναι εξίσου έτοιμοι να καθορίζουν οι ίδιοι τις πολιτικές αποφάσεις.

Με δεδομένη τη σημερινή κατάσταση, πώς μπορεί μια αποτυχημένη καπιταλιστική οικονομία, σαν της Ελλάδας, να μετασχηματιστεί σε μια αυτοδιαχειριζόμενη, λειτουργική οικονομία, σαν αυτή που περιγράφεις; Πώς φαντάζεσαι τη μετάβαση αυτή;

Δεν νομίζω ότι υπάρχει μία μόνο απάντηση σ' αυτή την ερώτηση. Υπάρχουν πιθανώς πολλές διαφορετικές διαδρομές ακόμη και για μία περίπτωση όπως η Ελλάδα, και σίγουρα πολλές για διαφορετικές χώρες.

Με αυτό το δεδομένο, θα περίμενα οι πιο πιθανές διαδρομές να περιλαμβάνουν τη δημιουργία τοπικών και εργατικών συνελεύσεων, οι οποίες θα κερδίζουν διεκδικήσεις που θα μετασχηματίζουν όλο και περισσότερο τον υφιστάμενο καταμερισμό εργασίας προς την κατεύθυνση των ισορροπημένων πλεγμάτων απασχόλησης, τον τρόπο αμοιβής προς την κατεύθυνση της αμοιβής μόνο με βάση τη διάρκεια, την ένταση και τη σκληρότητα της εργασίας και θα κάνουν τα πρώτα βήματα προς το συμμετοχικό σχεδιασμό, με συμμετοχική κατάρτιση προϋπολογισμών, διαφάνεια, κοινωνικό έλεγχο τιμών, κ.ο.κ. Επιπρόσθετα, η διαδικασία μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερη ή λιγότερη εκλογική δραστηριότητα, περισσότερες ή λιγότερες διεκδικήσεις μεγάλης κλίμακας απέναντι στο υπάρχον κράτος, περισσότερο ή λιγότερο μαχητικά και ποικίλα μέσα επιβολής των επιθυμητών αλλαγών.

Ας υποθέσουμε ότι ο ελληνικός πληθυσμός επιθυμεί σε μεγάλο ποσοστό – π.χ. ένα τρίτο – την αντικατάσταση του καπιταλισμού με μια αταξική οικονομική δομή, γνωρίζει τα βασικά στοιχεία της συμμετοχικής οικονομίας (ή ίσως κάποιας άλλης πρότασης)

και τα υποστηρίζει. Ας υποθέσουμε ότι υπάρχουν οργανώσεις με τέτοια ατζέντα· ότι οι τοπικές συνελεύσεις και τα εργατικά συμβούλια, που περιλαμβάνουν περισσότερους ανθρώπους από τώρα, έχουν διεκδικήσεις για τους εργασιακούς χώρους τους και για τις εθνικές προτεραιότητες και μάχονται για την πραγμάτωσή τους με τρόπους που θα οδηγήσουν σε νέες και ακόμη πιο ουσιώδεις διεκδικήσεις. Ας υποθέσουμε ότι οι συνελεύσεις και τα συμβούλια δημιουργούν άμεσες σχέσεις μεταξύ τους που ξεπερνούν και ακυρώνουν τις δομές του κράτους και της αγοράς, προτιμώντας να καταλήξουν σε συνεργατικούς όρους και συνθήκες. Μπορεί τότε κάποιος να φανταστεί, σ' αυτήν την περίπτωση, ότι με την πάροδο του χρόνου, θα καταλήγαμε σε μια κατάσταση όπου θα υπήρχαν στην κοινωνία κατάλοιπα καπιταλιστικών δομών και αντιλήψεων αλλά επίσης και νέες συμμετοχικές δομές και αντιλήψεις, οι οποίες φυσικά θα συγκρούονταν μεταξύ τους. Μπορεί κάποιος να φανταστεί τις νέες δομές, τη λογική τους και τις αξίες τους να αυξάνουν την επιρροή τους με διαρκείς αγώνες και νίκες, μέχρι, τελικά, σε κάποιο σημείο, να αντικαθιστούν συνολικά την πρότερη κοινωνική δομή. Αυτή θα ήταν μια επανάσταση. Κατά πόσο τα βήματα προς την κατεύθυνση αυτή θα γίνουν μέσω της πολιτικής ανυπακοής ή της εκλογικής διαδικασίας ή με όποιον άλλο τρόπο, με οποιονδήποτε συνδυασμό, αυτό δεν είναι θεμελιώδες αλλά καθαρά στρατηγικό. Το θεμελιώδες είναι τι ζητάμε και αν επιτυγχάνεται.

Προσπαθείς να δημιουργήσεις ένα διεθνές δίκτυο με βάση το όραμα και τη στρατηγική της συμμετοχικής οικονομίας και κοινωνίας, που περιλαμβάνει νέες δομές, μεταξύ άλλων, και για την πολιτική σφαίρα και τον πολιτισμό. Ποιος είναι ο στόχος αυτού του δικτύου;

Η ιδέα είναι να δημιουργηθεί μια διεθνής οργάνωση με κλάδους σε πολλές χώρες στον κόσμο και μέσα στις διάφορες πόλεις. Στην ιστοσελίδα του ZNet υπάρχει ήδη υλικό και σύντομα θα υπάρξει σελίδα ανεξάρτητη για την οργάνωση, ενώ αργότερα, όταν συγκροτηθεί και πάρει τις αποφάσεις της, μια ιστοσελίδα στην τελική μορφή της. Θα είναι διαθέσιμη σε πολλές γλώσσες, και

στα ελληνικά.

Η προσδοκία για τη φύση της οργάνωσης είναι αυτό που βγαίνει από τα λεγόμενα στη συνέντευξη. θα διεκδικεί μια νέα μορφή οικονομίας και κοινωνίας χωρίς ταξικές και άλλες καταπιεστικές ιεραρχίες. Ο στόχος είναι οι άνθρωποι να έχουν τα μέσα, την προδιάθεση και τις δομές να αυτοδιαχειρίζονται τις κοινότητές τους, τον πολιτισμό τους, τις πολιτικές τους σχέσεις, την οικονομία και τις οικογενειακές τους ζωές – ένας φεμινιστικός, κομμουναλιστικός, αναρχικός, συμμετοχικός συνδυασμός με προτεραιότητα την οικολογική σοφία και τη διεθνή αλληλεγγύη και ειρήνη. Η ατζέντα της οργάνωσης θα διαφέρει από χώρο σε χώρο, από χρόνο σε χρόνο, αλλά θα προσπαθεί διαρκώς να κινείται προς την κατεύθυνση των επιθυμητών νέων σχέσεων. Η δομή της θα δίνει έμφαση στη συμμετοχή, την ποικιλία προσεγγίσεων και αντιλήψεων, καλλιεργώντας και προστατεύοντας τη διαφωνία.

Ωστόσο, κάποιος μπορεί λογικά να σκεφτεί ότι είναι καλό ν' ακούμε για τη δημιουργία μιας οργάνωσης με αξιόλογο όραμα για όλες τις σφαίρες της ζωής. Είναι καλό ν' ακούμε ότι θα είναι αντισεκταριστική και δομημένη έτσι ώστε να ενσαρκώνει σπόρους του μέλλοντος στο παρόν. Αλλά γιατί τη χρειαζόμαστε; Γιατί χρειαζόμαστε μία διεθνή οργάνωση;

Στην Ελλάδα, ίσως, να το ξέρετε καλύτερα από άλλα μέρη. Τη χρειαζόμαστε ώστε άνθρωποι από διάφορες χώρες να μαθαίνουν από τις προσπάθειες των άλλων, να τους βοηθούν, να εμπνέονται και παίρνουν κουράγιο από τις προσπάθειες των άλλων. Τη χρειαζόμαστε, επίσης, για να πειραματιζόμαστε και ν' ανακαλύπτουμε σοφότερα μονοπάτια προς τα εμπρός, για να τ' ακολουθούμε περισσότεροι. Τη χρειαζόμαστε για να επεξεργαζόμαστε καλύτερα τι είναι αυτό που ζητάμε, για να το μοιραζόμαστε κι αυτό και να το βελτιώνουμε διαρκώς. Τη χρειαζόμαστε γιατί το να ενεργούμε επιτυχημένα από μόνοι μας είναι πιο δύσκολο απ' ό,τι σε μια μικρή ομάδα, και αυτό πιο δύσκολο απ' ό,τι σε μια μεγαλύτερη. Το να ξέρουμε ότι οι άλλοι προχωρούν μπροστά θα μας εμπνέει. Το να κερδίζουμε από τις

εμπειρίες των άλλων, θα μας διδάσκει. Το να απολαμβάνουμε την υποστήριξη των άλλων θα μας δυναμώνει. Το να δίνουμε την υποστήριξή μας θα μας χαρίζει μετριοφροσύνη και θα μας δείχνει το δρόμο.

Οι υπέρμαχοι αυτής της νέας οργάνωσης αισθάνονται πλέον ότι υπάρχουν πάρα πολλοί άνθρωποι σ' ολόκληρο τον κόσμο που μπορούν να συστρατευτούν, και ήδη συστρατεύονται, σε ένα σοβαρό, υπεύθυνο, ευέλικτο και ευαίσθητο πρότζεκτ που θα διεκδικεί μαχητικά νέους θεσμούς για όλες τις πτυχές της ζωής, ικανούς να επιτελούν τις επιθυμητές κοινωνικές λειτουργίες, ενώ προάγει την αλληλεγγύη αντί για την αντικοινωνικότητα, την πολλαπλότητα αντί για τον κομφορμισμό, την ισότητα αντί για την αδικία, την αυτοδιαχείριση αντί για τον αυταρχισμό, την οικολογική σοφία αντί για την οικολογική καταστροφή, το διεθνισμό αντί για την παγκοσμιοποίηση των πολυεθνικών και τον πόλεμο. Με δεδομένα τα ταραχώδη γεγονότα που διαδραματίζονται σε πολλές χώρες στον κόσμο, το χρονικό σημείο μοιάζει τέλεια κατάλληλο για αλληλεγγύη και ατζέντα πέρα από τα σύνορα, για να επεξεργαστούμε και να μοιραστούμε ένα όραμα και μια στρατηγική.

Ο Michael Albert είναι αμερικανός ακτιβιστής και συγγραφέας. Είναι απόφοιτος του Ινστιτούτου Τεχνολογίας της Μασσαχουσέτης (MIT) και μαζί με τη Lydia Sargent έχουν ιδρύσει το πολιτικό ακτιβιστικό δίκτυο Znet και το περιοδικό Zmagazine. Έχει γράψει πολλά βιβλία και άρθρα και έχει αναπτύξει μαζί με τον οικονομολόγο Robin Hahnel την οικονομική θεωρία της συμμετοχικής οικονομίας (participatory economics, PARECON), που περιγράφεται στα βιβλία του, «Η ζωή μετά τον καπιταλισμό» (Parecon: Life after capitalism), σε μετάφραση του Ν. Ράπτη (Παρατηρητής, 2004) και «Η πραγμάτωση της ελπίδας: Η ζωή πέρα από τον καπιταλισμό» σε μετάφραση Κατερίνας Χαλμούκου (ΚΨΜ, 2007).

Αίρεση στη Βοημία: οι θαβωρίτικες κοινότητες του 15ου αιώνα

Ανδρέας Κοφινάκης

Κατά τη διάρκεια του 14ου και του 15ου αιώνα εμπεδώνεται στην Ευρώπη η κρίση του φεουδαρχικού συστήματος. Πρόκειται για μία μακρά διαδικασία που είχε ξεκινήσει ήδη από πολύ νωρίς, σχεδόν από την ίδια τη γέννηση της φεουδαρχίας αμέσως μετά τις μεγάλες «βαρβαρικές» επιδρομές των πρώτων τεσσάρων αιώνων του Μεσαίωνα. Η λήξη των μεγάλων πολεμικών συγκρούσεων με την ακόλουθη εγκατάλειψη του νομαδικού τρόπου ζωής οδήγησε στη μόνιμη εγκατάσταση των φυλών και στην πρωτοφανή δημογραφική έκρηξη του ευρωπαϊκού πληθυσμού. Από τον 10ο αιώνα κι έπειτα οι ευρωπαϊκοί πληθυσμοί οργανώνονται εκ νέου γύρω από τα μεγάλα άστεα, παράλληλα με τη διατήρηση της φεουδαρχικής οργάνωσης της υπαίθρου. Οι ευρωπαϊκές πόλεις θα «ξεπηδήσουν» μέσα από το ίδιο το φεουδαρχικό σύστημα, καθώς θα συσταθούν στα μεγάλα φέουδα γύρω από τις διάσπαρτες επισκοπικές έδρες και τα κάστρα των κοσμικών ηγεμόνων. Με τη μεγάλη εμπορική ανάπτυξη του 11ου και του 12ου αιώνα, αποτέλεσμα της σχετικής ειρήνης και της δημογραφικής αύξησης, θ’ αναδειχθεί και ο μελλοντικός ηγεμονικός ρόλος της ανερχόμενης αστικής τάξης. Η συσσώρευση πλούτου, χάρη στην επανεισαγωγή της νομισματικής οικονομίας, θ’ αποτελέσει ίδιον τόσο του φεουδάρχη όσο και του αστού.

Δίπλα σε αυτήν την εξέλιξη θα έρθει αργότερα να προστεθεί και η ατομική ιδιοκτησία, «λάφυρο» των μεγάλων αστικών εξεγέρσεων εναντίον των φεουδαρχών. Πρέπει να υπογραμμιστεί πως δεν πρόκειται για μία ενιαία στο χώρο και στο χρόνο ιστορική

εξέλιξη. Αντίθετα, κάποιες περιοχές θα προπορευτούν, δημιουργώντας άριστα δείγματα προβιομηχανικού αστικού καπιταλισμού ήδη από τον 12ο αιώνα (π.χ. Φλάνδρα) ενώ σε άλλες η φεουδαρχία θα αντισταθεί σθεναρά μέχρι και τον 19ο αιώνα, με καλύτερο το παράδειγμα της Ρωσίας. Σύντομα με τη συνδρομή και της καπιταλιστικής ηθικής του προτεσταντισμού η αστική τάξη θα ιδρύσει τη δικιά της πολιτική, οικονομική αλλά και πολιτιστική ηγεμονία εντός των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων, αμφισβητώντας τα πρωτεία της φεουδαρχίας.

Είναι σύνηθες και απολύτως λογικό έως ένα βαθμό, οι πρώτες ριζοσπαστικές «απαντήσεις» σε αυτήν την αστική και φεουδαρχική ηγεμονία ν' αναζητώνται στα γεγονότα και στις ιδέες που εμφανίστηκαν στα χρόνια γύρω από την Άνοιξη των Λαών του 1848 ή στη Γαλλική Επανάσταση του 1789. Αδιαμφισβήτητα ο «μακρύς 19ος αιώνας» (η περίοδος από τη Γαλλική Επανάσταση το 1789 μέχρι την κήρυξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914) είναι η περίοδος ζύμωσης και ανάδειξης των επαναστατικών πολιτικών ιδεολογιών που ορίζουν μέχρι και το παρόν. Παρ' όλα αυτά, μπορεί ν' αναρωτηθεί κανείς κατά πόσο κάποια πρώτα ψήγματα ριζοσπαστικής πολιτικής σκέψης και κοινωνικής οργάνωσης ανιχνεύονται ήδη από την περίοδο κρίσης της φεουδαρχίας του ύστερου Μεσαίωνα. Υπήρξαν άραγε προτάσεις –έστω και σε πρωτόλειο επίπεδο– που αναγνώριζαν ή επιδίωκαν έναν διαφορετικό κοινωνικό ρόλο στο υποκείμενο από εκείνον που πρότασσε η φεουδαρχική οργάνωση; Υπήρξαν μήπως κινήματα στο μεσαιωνικό παρελθόν της Ευρώπης που να εξέφρασαν τις επιθυμίες του διογκωμένου αστικού κοινωνικού περιθωρίου; Για τον ιστορικό του Μεσαίωνα τα ερωτήματα αυτά μπορούν ν' αναζητηθούν στα *λαϊκά αιρετικά κινήματα* της περιόδου.

Η σύνδεση αυτή σίγουρα ξενίζει τον νεωτερικό αναγνώστη που αντιλαμβάνεται την αίρεση και τη θεολογικά αποκλίνουσα σκέψη ως ένα ξεκάθαρα θρησκευτικό φαινόμενο. Όμως, μέχρις ότου ο οικονομικός, πολιτικός και επιστημονικός Λόγος αντικαταστήσουν το θρησκευτικό Λόγο στις ανθρώπινες κοινωνίες, η εκδήλωση της

αίρεσης δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως ένα αυστηρά θρησκευτικό φαινόμενο αλλά αντίθετα ως ένα θεσμικό κοινωνικό φαινόμενο, που αναδείχτηκε πρωταρχικά στη θρησκεία λόγω της κεντρικής θέσης της τελευταίας στη διακυβέρνηση του ανθρώπινου Λόγου τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Γι' αυτό το λόγο δεν πρέπει να αγνοούνται οι κοινωνικές αφετηρίες της αίρεσης, που πολλές φορές οδήγησαν –κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα– στη διατύπωση ριζοσπαστικών κοινωνικών ή και πολιτικών προτάσεων.

Μία τέτοια πρόταση διατυπώθηκε στην περιοχή της Βοημίας τον 15ο αιώνα την επαύριο της εκτέλεσης ως αιρετικού του θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Γιαν Χους το 1415. Οι διάφορες αιρετικές ομάδες που συνέχισαν να υποστηρίζουν τις θέσεις του Χους μετά και την παράδοσή του στην πυρά συνηθίζουν να ονομάζονται *Ουσίτες*. Επιτίθονταν στη διεφθαρμένη Καθολική εκκλησιαστική ιεραρχία με τις πολυτελείς κοσμικές κτήσεις και διέδιδαν την αναγκαιότητα επιστροφής της θρησκείας και της ανθρώπινης κοινωνίας σε απλούστερες μορφές. Η προπαγανδιστική τους δράση παρακινούσε το λαό της Βοημίας να επιδείξει ανυπακοή στην παπική ιεραρχία απορρίπτοντας τις εξουσιαστικές της αξιώσεις. Η δράση τους είχε ως αποτέλεσμα την εξέγερση της πλειοψηφίας του πληθυσμού της Βοημίας εναντίον της παπικής και κατ' επέκταση της αυτοκρατορικής Γερμανικής εξουσίας, οδηγώντας στις πολυετείς συγκρούσεις γνωστές ως ο Πόλεμος των Ουσιτών (1419-34). Η πλειοψηφία της αίρεσης προερχόταν από τα χαμηλά κοινωνικά αστικά στρώματα, δηλαδή τους χειρώνακτες εξειδικευμένους εργάτες, όπως οι υφαντουργοί και οι σιδηρουργοί.

Το ριζοσπαστικότερο όμως κομμάτι των Ουσιτών συγκροτήθηκε γύρω από τα κατώτερα λαϊκά στρώματα· την ετερογενή μάζα εκείνων που συνέρεαν στα αστικά κέντρα ελπίζοντας να βρουν εργασία κι αντί αυτού έβρισκαν την εξαθλίωση που προκαλούσαν οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Ήδη τον 14ο αιώνα ο αστικός υπερπληθυσμός με τις συνέπειές του, ήταν γεγονός. Τον 15ο αιώνα η Πράγα, πρωτεύουσα της Βοημίας, διέθετε ένα πλήθος αστέγων που αποτελούνταν από περιπλανώμενους επαίτες, υπηρέτες με σύμβαση

εργασίας ορισμένου χρόνου, πόρνες, ανειδίκευτους εργάτες και κακοποιούς κάθε φύσης. Τα χρόνια πριν την εξέγερση των Ουσιτών, η μεγάλη πλειοψηφία του πληθυσμού της Πράγας, που τότε αριθμούσε από 30.000 έως 40.000 κατοίκους, ζούσε σε αυτοσχέδιες παραγκουπόλεις και επιβίωνε με μισθούς πείνας. Η ριζοσπαστική πτέρυγα της αίρεσης θα επανδρωθεί με μέλη αυτού του αστικού προλεταριάτου.

Παράλληλα θα ενισχυθεί από τους ακτήμονες και τους ανειδίκευτους εργάτες της υπαίθρου, που πολύ σύντομα έγιναν δεκτικοί στα μηνύματα ανατροπής των Ουσιτών, οι οποίοι θα «κυνηγηθούν» από τη Γερμανική Αυτοκρατορία ως ταραξίες-στασιαστές και από την Καθολική Εκκλησία ως αιρετικοί. Παρά τους διωγμούς, οι ιερείς τους συνέχισαν να κηρύττουν από τις κορυφές των λόφων της νότιας Βοημίας, συγκεντρώνοντας πλήθη κόσμου. Ανεξάρτητα από τις δογματικές ιδεοληψίες και τις χιλιαστικές προσδοκίες της αίρεσης, η εξέλιξη αυτών των συγκεντρώσεων αποδεικνύει τις κοινωνικές της προεκτάσεις. Το πλήθος εμπνευσμένο από τα αιρετικά μηνύματα ανατροπής αποφάσισε την οργάνωσή του σε μόνιμες κοινότητες –εντός και εκτός των πόλεων– που θα λειτουργούσαν στα πρότυπα της πρώτης χριστιανικής κοινότητας, αναδεικνύοντας τις αρχές της κοινοκτημοσύνης και της πλήρους ισότητας των μελών σε θεμέλιους λίθους του εγχειρήματός τους. Δημιούργησαν έτσι μία εμβρυονική κοινωνία έξω από το φεουδαρχικό σύστημα. Τα μέλη της θρησκόληπτης αυτής ομάδας ονομάστηκαν ***Θαβωρίτες*** από το βιβλικό όρος Θαβώρ.

Ο χιλιασμός των Θαβωριτών είναι κάτι παραπάνω από προφανής. Πυξίδα τους υπήρξε η πίστη στην επικείμενη έλευση της Δευτέρας Παρουσίας. Για τους Θαβωρίτες, όμως, η Δευτέρα Παρουσία σήμαινε την αποκατάσταση της *φυσικής κατάστασης* του ανθρώπου, που δεν ήταν άλλη από την απόλυτη ισότητα, φανερώνοντας έτσι τις κοινωνικές συνεκδοχές της αίρεσης. Περιγραφόταν ως μία κατάσταση απόλυτης κοινοκτημοσύνης των αγαθών, όπου θα καταργούνταν κάθε είδους ιδιωτική περιουσία, φόροι και χρέη: *«Δεν υπάρχουν δικά μου και δικά σου… όλα τα αγαθά είναι κοινά,*

έτσι όλοι οι άνθρωποι οφείλουν να κατέχουν τα πάντα από κοινού και κανείς να μη διαθέτει ιδιωτική περιουσία· όποιος διαθέτει ιδιωτική περιουσία διαπράττει θανάσιμο αμάρτημα». Σε αντίθεση με τις προγενέστερες μεσαιωνικές θεωρίες αποκήρυξης της ατομικής ιδιοκτησίας, οι θαβωρίτες δεν περιορίστηκαν στη διάγνωση της ύπαρξης μιας προγονικής –προ της Πτώσης– φυσικής κατάστασης ισότητας, αλλά επιχείρησαν την ανασύστασή της με πρώτο βήμα την αποκατάσταση των κοινονικο-οικονομικών αδικιών που οι ίδιοι βίωναν.

Στις κοινότητές τους μοιράζονταν κάθε αγαθό, ενώ απουσίαζε οποιαδήποτε μορφή ανθρώπινης εξουσίας: *«οι άνθρωποι οφείλουν να ζουν ενωμένοι σαν αδέρφια, και κανείς δεν οφείλει υποταγή στον άλλον»*. Ονειρεύονταν μία αταξική κοινωνία σε τοπικό αλλά και σε εθνικό επίπεδο. Κήρυξαν ένα είδος ταξικού πολέμου ενάντια στους πλούσιους αστούς και στους φεουδάρχες, θεωρώντας τη σφαγή των τελευταίων ως απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγμάτωση της αταξικής κοινωνίας: *«κάθε άρχοντας, αριστοκράτης και ιππότης πρέπει να αφανιστεί και να κυνηγηθεί σαν παράνομος»*. Μάλιστα δεν ήταν τόσο ο παλιού τύπου μεσαιωνικός φεουδάρχης που συγκέντρωνε τα πυρά τους, αλλά κυρίαρχα ο πλούσιος έμπορος, ο μεγαλοϊδιοκτήτης αστικών κτημάτων και ο ανερχόμενος μεγαλοαστός. Αυτόν αναγνώριζαν ως βασική αιτία και πηγή της καταπίεσής τους. Για τα μεγάλα αστικά κέντρα, δε, τόπο της εξαθλίωσής τους, πίστευαν πως έπρεπε να καταστραφούν συθέμελα ώστε κανείς άνθρωπος να μην βιώνει την αδικία που προκαλούσαν.

Το αναρχοκομμουνιστικό κοινωνικό πείραμα των θαβωριτών απέτυχε αρκετά σύντομα, καθώς αφ’ ενός δεν στηριζόταν στην ταξική συνείδηση των μελών της αίρεσης αλλά στην ανάγκη διαφυγής τους από τα κοινωνικοοικονομικά αδιέξοδα που βίωναν, ενώ αφ’ ετέρου είχε παραβλεφθεί η ανάγκη για παραγωγή. Όταν το 1420 δημιουργήθηκαν οι πρώτες κοινότητες, μεγάλα σεντούκια τοποθετήθηκαν σε κεντρικά σημεία. Εκεί πέρα εναπόθεσαν τα μέλη –όσοι από αυτούς διέθεταν– τα περιουσιακά τους στοιχεία. Όσοι κατείχαν ακίνητη περιουσία προχώρησαν στην εκποίησή της, ενώ

πολλοί κατέστρεψαν συθέμελα τις οικίες τους προτού ενσωματωθούν στις κοινότητες των θαβωριτών. Με αυτόν τον τρόπο χιλιάδες άνθρωποι από τη Βοημία και τη Μοράβια δημιούργησαν κοινοτικά ταμεία. Την ίδια στιγμή, όμως, θεώρησαν την εργασία απαξιωτική. Γι' αυτούς η εργασία αντιπροσώπευε όλα εκείνα από τα οποία προσπαθούσαν ν' αποδράσουν: τους μισθούς πείνας, την υποδούλωση στους άρχοντες και στους εμπόρους, την ανυπόληπτη κοινωνική θέση, την ανυπαρξία συμμετοχής στη διακυβέρνηση και στην πολιτική.

Έτσι, ως μοναδική πηγή εσόδων διατήρησαν τα κοινοτικά ταμεία που ενισχύονταν με την είσοδο των μελών. Καθώς, όμως, αυτή με το πέρασμα του χρόνου ελαττωνόταν, μειώνονταν και τα έσοδα, ώσπου κάποια στιγμή εξαντλήθηκαν. Η λύση δόθηκε με τη νομιμοποίηση του δικαιώματος στη ληστεία των περιουσιών όλων όσων δεν ήταν θαβωρίτες. Έτσι πολύ σύντομα μετατράπηκαν σε οικονομικούς δυνάστες των ανυπεράσπιστων όμορων αγροτικών κοινοτήτων. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στο σταδιακό εκφυλισμό των θαβωρίτικων ιδανικών της κοινοκτημοσύνης και της ισότητας, τα οποία παρέμειναν ζωντανά –συνδυασμένα με την ελευθεριακή σεξουαλική συμπεριφορά και την αλόγιστη χρήση τυφλής βίας– για λίγο ακόμα καιρό σε ένα μικρό εξτρεμιστικό κομμάτι, τους *Αδαμίτες*.

Παρά τη βραχύβια ύπαρξή τους –οι περισσότερες κοινότητες δεν ξεπέρασαν το έτος–, οι θαβωρίτικες κοινότητες αναδεικνύουν την ύπαρξη μίας μάζας ανθρώπων έτοιμης να εγκαταλείψει τη φεουδαρχική και αστική οργάνωση της κοινωνίας του 15ου αιώνα. Η απελπιστική οικονομική κατάσταση της πλειοψηφίας του πληθυσμού, απόρροια των ανισοτήτων που καλλιεργούνταν στις ακμάζουσες πόλεις και στη φεουδαρχική ύπαιθρο, την είχε καταστήσει δεκτική σε διδάγματα αμφισβήτησης και ανατροπής της καθεστηκυίας τάξης. Δεν πρόκειται για πολιτικό κίνημα, καθώς πέρα από τις αρχές της κοινοκτημοσύνης και της ισότητας –εμπνευσμένες πάντα από το Ευαγγέλιο– οι θαβωρίτες δεν διατύπωσαν συγκεκριμένες πολιτικές προτάσεις, που θα αναγνώριζαν και θα αναδείκνυαν το πολιτικό υποκείμενο ως

ιστορικό δρώντα.

Επίσης φαίνεται πως οι περισσότεροι από αυτούς αποδέχονταν μία μορφή άτυπης ιεραρχίας εντός των κοινοτήτων τους, με επικεφαλής τούς θαβωρίτες ιερείς, συνέπεια της κεντρικότητας του αιρετικού Λόγου στο κοινωνικό τους πείραμα. Εν τούτοις, δεν μπορεί να παραβλεφθεί το γεγονός πως, παρά την απουσία ξεκάθαρου πολιτικού λόγου, οι Βοημοί θαβωρίτες διατύπωσαν ανατρεπτικά προτάγματα και πρότειναν μία ριζοσπαστική –για την εποχή– μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Ακόμα δεν πρέπει να παραβλεφθεί ο αντίκτυπος του κινήματος. Κατόρθωσαν να σπείρουν τον πανικό και την αμφιβολία στους πλούσιους και στους προνομιούχους, εκκλησιαστικούς και λαϊκούς, οι οποίοι καταλήφθηκαν από το φόβο μίας ενδεχόμενης γενικευμένης επανάστασης των φτωχών καταπιεσμένων αστικών και αγροτικών στρωμάτων, που ως στόχο θα είχε τους ίδιους και τις περιουσίες τους. Αυτοί οι φόβοι ανατροπής της κοινωνικής τάξης μπορεί να ήταν υπερβολικοί στην παρούσα φάση, καθώς όμως η θαβωρίτικη παράδοση διαδιδόταν με το πέρασμα του χρόνου, αποκτώντας υποστηρικτές σε χώρες όπως η Γαλλία και η Ισπανία, οι ανησυχίες των εύπορων κοινωνικών στρωμάτων εντείνονταν. Με τον Πόλεμο των Χωρικών στη Γερμανία του 16^{ου} αιώνα θα αποδεικνυόταν πως, αν και πρώιμοι, οι φόβοι αυτοί δεν ήταν εντελώς αβάσιμοι.

Η αίρεση των θαβωριτών είναι μία από τις πολλές απόπειρες των ετερόκλητων λαϊκών στρωμάτων του ύστερου μεσαίωνα να αμφισβητήσουν μέσω της αιρετικής απόκλισης και να διεκδικήσουν νέες κοινωνικές πραγματικότητες, δημιουργώντας κινήματα ανατροπής και ρήξης.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

- **Bloch Marc**, *“Η φεουδαλική κοινωνία: η διαμόρφωση των σχέσεων εξάρτησης, οι τάξεις και η διακυβέρνηση των ανθρώπων”*, 1987, Κάλβος.
- **Canning Joseph**, *“A History of Medieval Political thought: 300-1450”*, 2005, Digital Printing.
- **Cohn Norman**, *“The Pursuit of the Millennium:*

Revolutionary Millenarians and Mystical Anarchists of the Middle Ages”, 2004, Pimlico.

- **Duby Georges,** *“Μεσαιωνική Δύση: κοινωνία και ιδεολογία”,* 2003, E.M.N.E.-Μνήμων.
- **Kautsky Karl,** *“Communism in Central Europe in the time of the Reformation”*, 2010, Kessinger Publishing.
- **Kurtz R. Lester**, “The Politics of Heresy”, *The American Journal of Sociology,* τ. 88, ν. 6 (Μάϊος, 1983), σ. 1085-1115.
- **Leff Gordon**, *“Heresy in the Later Middle Ages : the relation of heterodoxy to dissent c.1250-c.1450”*, 1999, Manchester University Press.
- **Le Goff Jacques,** *“Ο πολιτισμός της Μεσαιωνικής Δύσης”*, 1991, εκδόσεις Βάνιας.
- **Mollat Michel,** *“The poor in the Middle Ages: an essay in social history”*, 1986, Yale University Press.
- **Nicholas David,** *“Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου: κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη 312-1500”*, 1999, M.I.E.T.
- **Pirenne Henri**, *“Οι πόλεις του Μεσαίωνα”*, 2003, Βιβλιόραμα.
- **Skinner Quentin**, *“Τα θεμέλια της νεότερης πολιτικής σκέψης”,* 2005, εκδ. Αλεξάνδρεια.
- **Thompson Westfall James**, “The Development of the Idea of Social Democracy and Social Justice in the Middle Ages”, *The American Journal of Sociology*, τ. 28, ν. 5 (Μαρ., 1923), σ. 586-605.